

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Уставна заштита права на здраву животну
средину у Републици Србији**

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Маја Настић

Студент:

Владимир Ћирић

Број индекса: М 054/18-О

Ниш, 2020. године

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I О ПРАВУ НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ	3
1.1. Развој права на здраву животну средину	3
1.2. Право на здраву животну средину као право треће генерације.....	5
1.3. Субјект права на здраву животну средину	7
II УСТАВНЕ ГАРАНЦИЈЕ ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ	10
2.1. Уставна гаранција права на здраву животну средину у Републици Србији.....	11
2.1.1. Право на здраву животну средину као опште право човека	12
2.1.2. Право на информисање о стању животне средине	13
2.1.3. Одговорност и обавеза заштите животне средине	14
2.1.4. Ограничења других права ради заштите животне средине.....	16
2.2. Право на здраву животну средину у уставима државе правне претходнице Републике Србије	17
2.3. Право на питку воду као елемент здраве животне средине	19
III ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ У УПОРЕДНИМ УСТАВНИМ СИСТЕМИМА.....	22
3.1. Устави европских држава	22
3.2. Уставна заштита права на здраву животну средину у државама чланицама бивше СФРЈ	25
3.2.1. Република Српска.....	25
3.2.2. Република Северна Македонија.....	25
3.2.3. Република Словенија	26
3.2.4. Република Хрватска	27
3.2.5. Република Црна Гора	27
3.3. Устави афричких држава	28
3.4. Устави азијских држава	29
IV УСТАВНОСУДСКА ЗАШТИТА ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	31
4.1. Нормативна контрола.....	32
4.1.1. Апстрактна и превентивна нормативна контрола.....	33
4.1.2. Конкретна нормативна контрола	34
4.2. Нормативна контрола закона – одлуке Уставног суда	35
4.2.1. Закон о забрани изградње нуклеарних електрана у Савезној Републици Југославији.....	35

4.2.2. Закон о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине.....	36
4.3. Нормативна контрола других општих правних аката	38
4.3.1. Статут Аутономне покрајине Војводине	39
4.3.2. Уредба о заштити парка природе „Шарган-Мокра Гора“	42
4.3.3. Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Бор	44
4.3.4. Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Врбас	45
4.3.5. Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Ћуприја и општине Мионица	47
4.4. Уставна жалба.....	49
4.4.1. Људска права која се штите у поступку по уставној жалби	51
4.4.2. Предмет уставне жалбе	52
4.4.3. Супсидијарност уставне жалбе	54
4.4.4. Рок за изјављивање уставне жалбе	55
4.4.5. Поступак одлучивања Уставног суда по уставној жалби.....	55
4.5. Одлуке Уставног суда у поступку по уставној жалби	56
4.5.1. Уставна жалба Уж-1198/2008 од 03.03.2011. године.....	57
4.5.2. Уставна жалба Уж-1424/2008 од 31.03.2011. године.....	58
4.5.3. Уставна жалба Уж-2945/2013 од 23.12.2015. године.....	59
4.5.4. Уставна жалба Уж-7702/2013 од 07.12.2017. године.....	60
V ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА И ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ	64
5.1. Право на живот и право на здраву животну средину	64
5.2. Забрана мучења и право на здраву животну средину.....	66
5.3. Право на правично суђење и право на здраву животну средину.....	66
5.4. Право на поштовање приватног и породичног живота и право на здраву животну средину	68
5.5. Слобода изражавања и право на здраву животну средину	72
5.6. Право на делотворни правни лек и право на здраву животну средину	72
5.7. Заштита имовине и право на здраву животну средину	73
ЗАКЉУЧАК.....	75
ЛИТЕРАТУРА.....	78
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	84
SUMMARY AND KEY WORDS	85
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА.....	86

УВОД

Пораст људске популације на планети Земљи условио је потребу за правном регулативом којом би се пружила заштита праву човека да живи у здравој животnoj средини. Човек својим деловањем све више загађује животну средину, а у циљу задовољења својих потреба, за које често не постоји рационални основ.

Заштита права на здраву животну средину, највишим правним актом у Републици Србији, представља несумњив показатељ да је реч о једном од најзначајнијих људских права. Право на здраву животну средину представља основно и општељудско право које припада свакоме. Да би се несметано остваривало, наспрам њега стоји дужност и одговорност чувања и побољшања животне средине. Здрава животна средина је предуслов за остваривање великог броја људских права у њиховом пуном обиму.

У првом делу рада говори се о праву на здраву животну средину. Овде ћемо приказати развој права на здраву животну средину, право на здраву животну средину као право треће генерације и субјекте права на здраву животну средину. У другом делу рада говори се о уставним гаранцијама права на здраву животну средину. Овде ће бити речи о уставној гаранцији права на здраву животну средину у Републици Србији, о праву на здраву животну средину у уставима државе правне претходнице Републике Србије и праву на питку воду, неопходног елемента животне средине за постојање човека, које препознаје одређени број устава. У трећем делу рада биће речи о праву на здраву животну средину у упоредним уставним системима. Овде ће бити речи о уставима европских држава, уставној заштити права на здраву животну средину у државама чланицама бивше СФРЈ, о уставима афричких и азијских држава. У четвртом делу рада говори се о уставној заштити права на здраву животну средину у Републици Србији. Предмет анализе биће одлуке Уставног суда које је доносио у поступку оцене уставности и законитости општих правних аката и изјављене уставне жалбе, чији подносиоци траже да Суд утврди да ли је дошло до повреде њиховог права на здраву животну средину. У петом делу рада говори се о Европском суду за људска права и праву на здраву животну средину. Овде ће бити речи о пресудама Суда у којима се право на здраву животну средину штити кроз заштиту других права као што су: право на живот, забрана мучења, право на правично суђење, право на поштовање приватног и породичног живота, слобода изражавања, право на делотворни правни лек и заштита имовине.

Главне хипотезе рада су:

- 1) Због уопштеног регулисања права на здраву животну средину, правни субјекти се ретко позивају на повреду наведеног права пред Уставним судом.
- 2) Право на здраву животну средину је на сличан начин регулисано и у уставима других држава.
- 3) Постојећи механизми правне заштите омогућавају оштећеном да захтева накнаду штете која му је причињена, а не предвиђају право појединца да захтева накнаду штете причињене животној средини.

У раду ће бити коришћени следећи методи: нормативни метод, упоредноправни метод и студија случаја.

І О ПРАВУ НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

1.1. Развој права на здраву животну средину

Људи су на нижем нивоу друштвеног развоја живели у хармонији са природом и у складу са законима природе. У том смислу већа потреба за правном регулативом није ни постојала. Касније, када су се околности промениле, недостајала је свест о томе шта се догађа и шта би требало чинити.¹ Међутим, Човић наводи да је „негативан однос људи према животnoj средини уочен рано. Персијски пророк Мана је у 4. веку тврдио да природа није божије дело, него дело нечастивог, створена само да би човеку загорчала живот. Због тога је он сматрао да је дужност сваког човека да уништава природу“.²

Током времена, људи су постали свесни свог утицаја на природно окружење и на могуће последице својих поступака, али је недостајала политичка воља да се нешто битније промени. У периоду либералног капитализма, припадници владајућих слојева су сматрали да ствари треба да иду својим током и да органи државне власти не треба да спутавају техничкомтехнолошки и привредни развој.³

Најзначајнију судску одлуку у вези са заштитом животне средине, донео је Апелациони суд у Лиону 1856. године, поводом случаја Бадуа против Ондреа (*Badoit v. André*).⁴ На Конференцији о човековој животnoj средини одржаној у Стокхолму 1972. године, међународна заједница је закључила да човек има основно право на слободу, једнакост и адекватне животне услове, у окружењу које омогућава достојан живот и благостање, и он сноси одговорност за заштиту и унапређење животне средине за садашње и будуће генерације.⁵ Иако Стокхолмска декларација не представља правно обавезујући акт, то не умањује њен значај. Стокхолмска декларација је имала велику улогу у процесу установљавања људског права на одговарајућу животну средину у

¹Д. Николић, Правци развоја права животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 82, Vol. LVIII, стр. 63-64.

²А. Човић, Утицај загађеног ваздуха на човека и климатске промене, *Годишњак Факултета правних наука*, Бања Лука, бр. 7, Vol. VII, стр. 251.

³Д. Николић, *op. cit.* стр. 63-64.

⁴Огист Бадуа, који је био власник фабрике за експлоатацију минералне воде у Сан Галмиеру, поднео је тужбу против свог суседа и конкурента Ондреа, који је на свом поседу поставио црпну пумпу и масовним испумпавањем воде смањио за две трећине доток до тужиочеве непокретности. У судском поступку је утврђено да тужени није користио ресурс за задовољење својих потреба, већ да је воду испуштао у оближњу реку. Суд је изнео став да је право својине ограничено у том смислу да власник мора да дозволи суседима да уживају своја права, односно да не сметано користе своје ствари. Такође је утврђено да је тужени предузео наведене радње само да би исцрпео суседов извор и, што је у овом контексту посебно важно, да је тиме угрозио и само природно добро од посебног значаја. Суд је обавезао туженог да тужиоцу надокнади штету и да престане са испумпавањем воде на описани начин. *ibid.*

⁵А. Boyle, Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment, *Fordham Environmental Law Review*, No. 3, Vol. XVIII, p. 473.

оквиру правних система бројних држава. Након 1972. године, а под утицајем ове декларације, устави многих држава прокламују предметно право, додељујући му својство основног људског права.⁶

За развој права на животну средину посебну важност има трећа генерација права и то као појединачно, солидарно право сврстано је и право на животну средину, које бива нормирано као такво тек након буђења свести о све већој загађености планете, те чињеници да без здраве животне средине не могу бити остварена ни остала људска права. Међутим на нивоу УН право на животну средину до данас није конституисано као посебно људско право. Нажалост једини документи у овом периоду у области љуских права који дефинишу овај појам на изричит начин јесу Афричка повеља и Протокол уз Америчку Конвенцију из 1988. године.⁷

Афричка повеља прописује да „сви људи имају право на задовољавајућу животну средину погодну за њихов развој“.⁸ Право на здраву животну средину у Афричкој повељи је конституисано као колективно право народа. На тај начин, право на здраву животну средину данас представља најразвијеније и правно најзаштићеније право треће генерације, посебно на унутрашњем плану, иако је свест о потреби његове међународноправне заштите релативно новијег датума.⁹

Протокол уз Америчку Конвенцију регулише наведену материју прописујући да „Свако има право да живи у здравој животној средини и да има приступ основним јавним услугама. Државе уговорнице ће промовисати заштиту, очување и побољшање животне средине“.¹⁰

Декларација у Рију о околини и развоју од 1992. године приметно резервисаније приступа формулисању права на животну средину („људска бића... имају право на здрав и продуктиван живот у сагласју са природом“), апострофирајући дужност држава да штите животну средину, а избегавајући да говори о самом праву на њу. Пропуст да

⁶ М. Младенов, *Право на одговарајућу животну средину као основно људско право*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, 2017, стр. 87; Ауторка се определила за термилошку формулацију право на „одговарајућу“ животну средину, ми се у раду служимо термином право на „здраву“ животну средину, а што је у складу са позитивним правом Србије.

⁷ М. Блажић, *Право на здраву животну средину као људско право*; у Дреновак-Ивановић М. (ур.), *Заштита животне средине у законодавству и пракси*, Београд, 2015, стр. 18.

⁸ Art. 24. African Charter on Human and Peoples' Rights, 1981; 11.01.2020. <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49>

⁹ А. Михаиловић, *Право на здраву животну средину као интергенерацијски феномен*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, Vol. LXVI, стр. 238-239.

¹⁰ Art. 11. Additional Protocol to the American Convention on human rights in the area of economic, social and cultural rights "Protocol of San Salvador", 1988; 11.01.2020. <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html>

се у тој декларацији јаче нагласи то право довео је до настанка неизвесности и дебате о одговарајућем месту људских права у развоју међународног еколошког права.¹¹

Релативно брз друштвено-економски развој, посебно на европском континенту, довео је до постепеног ширења и обogaћивања каталога људских права, укључујући људска права еколошке природе. Тренутно је у међународном јавном праву могуће идентификовати укупно шест чисто еколошких људских права. Ова права укључују три еколошка права материјалне природе - право на животну средину, право на воду и право на санитарну заштиту (названо, право на безбедне здравствене услове у животној средини) и три процедурална еколошка права - право на приступ информацијама о животној средини, право на учешће у доношењу одлука о животној средини и право на приступ правној заштити у питањима заштите животне средине.¹²

Акти Уједињених нација о животној средини најчешће немају правно-техничку структуру. Они не само да не садрже правила обавезујућег карактера, већ не садрже правила уопште, чак ни у форми препорука. С друге стране, значај конвенција у којима се изрично предвиђају обавезе држава умањује се путем ублажавајућих формулација у самој тексту (нпр. „у мери у којој је то могуће“) или се пак обавезујући карактер релативише тиме што изостаје акт ратификације од стране државе великог геополитичког утицаја.¹³ Имајући у виду да проблем заштите животне средине и остваривања права на здраву животну средину превазилази националне границе, међународна заједница би требало да уложи више воље и енергије у решавању ових проблема. Усвојена решења, макар и форми препорука би требала да буду водичи државама како да поступају и да њихова примена у пракси буде континуирана и доследна.

1.2. Право на здраву животну средину као право треће генерације

Каталог људских права, први пут препознат у уставима крајем 18. века и почетком 19. века, временом се мењао упоредо са променама у другим сферама друштвеног и политичког живота. Промене су се одвијале на тај начин што су поред језгра, које чине либерална права, постепено додавана политичка, затим социјално-економска и културна права. У најновије доба, упоредо са све интензивнијим указивањем на значај и неопходност очувања животне средине и са подизањем

¹¹ А. Михаиловић, *op. cit.* стр. 239-240.

¹² J. Jankuv, Protection of Right to Environment in International Public Law, *International and Comparative Law Review*, 2019, No. 1, Vol. XIX, p. 147.

¹³ М. Прица, О појму и правном карактеру одрживог развоја: да ли постоји еколошко право? *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 67, Vol. LIII, стр. 298.

еколошке свести, све је више уставних докумената који у корпус заштићених права укључују и право на животну средину. То нам говори да људска права нису установљена једном за сва времена, већ су довољно флексибилна да реагују на нове изазове.¹⁴

Прва генерација људских права укључује грађанска и политичка права као што су право на слободу изражавања, слободу удруживања, право на живот, право на поштено суђење итд. Друга генерација људских права укључује економска, социјална и културна права као што је право на адекватан животни стандард, право на здравље, право на образовање и слична права. Трећа генерација људских права односи се на колективна права друштва или народа као што је право на одрживи развој, мир или здраво окружење. С једне стране, трећа генерација људских права указују на то да људска права нису само пука институција него да се она развијају и мењају. С друге стране, кроз њих се препознају нови проблеми који угрожавају право на живот свих људи те стога ова права проналазе своје место у каталогу људских права.¹⁵ Права треће генерације могу се означити и као права солидарности која се од прве и друге генерације разликују по томе што њихово остваривање није условљено само позитивним, односно негативним дужностима, већ и понашањем сваког појединца.¹⁶

Најчешће се наглашава да еколошка права уствари штите сам људски живот, као и живот флоре и фауне, који угрожава људском активношћу створена нездрава животна средина. Тако право на живот ужива нови ниво посредне заштите који самом његовом појму даје нову садржину. Самим тим му и подиже вредност. То се доказује правном регулативом која практично надограђује право на живот са правом на живот у одговарајућој животној средини.¹⁷

Поједини аутори поред права на живот, право на здраву животну средину повезују са правом на заштиту физичког и моралног интегритета, правом на неприкосновеност живота, слободом мисли и опредељења, правом на обавештеност, правом на заштиту здравља, итд. и ову групу права називају „права човека на заштиту интегритета“.¹⁸

¹⁴М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину; у: Димитријевић П., Стојановић Н. (ур.), *Екологија и право : тематски зборник радова*, Ниш, 2011, стр. 210.

¹⁵М. Коледњак, М. Шанталаб, Људска права треће генерације, *Технички гласник*, бр. 3, Vol. VII, 2013, стр. 324.

¹⁶М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину, *op. cit.* стр. 210.

¹⁷С. Орловић, Право на живот у уставу – еколошки угао, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Vol. XLVIII, стр. 163.

¹⁸М. Рабасовић, *Право на здраву животну средину као основно људско право*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 1986, стр. 151.

Право на здраву животну средину је несумњиво људско право, али у теорији постоје неслагања око тога да ли оно припада правима треће генерације, тј. правима солидарности или је јединствени скуп грађанских, процесних права са једне стране и социјално-економских и културних, са друге. Оваква категоризација није у потпуности одржива јер се многа од права треће генерације лако могу сврстати у прве две категорије, једина разлика је у томе што су она настала касније и формулисана, из простог разлога јер је и свест о њима касније настала, као у случају технолошког прогреса код животне средине. Прихватљивије су, ипак, концепције да је право на здраву животну средину својеврстан скуп грађанских, процесних, социјалних, економских и културних права. Право на здраву животну средину или адекватну, како наводе поједини аутори сматрајући израз здраву превазиђеним, обухвата у себи право на приступ информацијама од значаја за животну средину, учешће јавности у процесу доношења одлука и право на правну заштиту у питањима животне средине. Са друге стране здрава животна средина се може посматрати и као социјално и економско право које обезбеђује одређени степен стандарда и квалитет у заштити животне средине.¹⁹

Можемо рећи да право на здраву животну средину заиста јесте скуп наведених права, јер обједињује у себи различите грађанске, процесне, социјалне и економске компоненте у садржинском смислу, али у смислу временског тренутка од кога почиње његова правна заштита, право на здраву животну средину припада трећој генерацији људских права.

1.3. Субјект права на здраву животну средину

Заштита животне средине је у почетку била заснована на тзв. антропоцентричном приступу чију окосницу чини став да сваки појединац има право да живи у здравој животној средини. Та концепција је убрзо наишла на критику јер се показало да заштита окружења зависи од појединаца. Штета се наноси човеку и он одлучује о томе да ли ће тражити предузимање одређених мера или изрицање санкција. Савремено право животне средине је засновано на битно другачијем тзв. екоцентричном приступу. Забрањени су поступци којима се наноси штета самом окружењу. Сматра се да државни органи у таквим случајевима треба да делују независно од тога да ли су појединци или удружења поднели захтев за пружање

¹⁹И. Божић, Животна средина – право и заштита, *Људска права – између идеала и изазова садашњости*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини, 2016, стр. 779.

заштите. У том контексту се поставља питање ко је субјект права? Поједини теоретичари сматрају да је то сама животна средина.²⁰

У савременим европским уставима о концепту животне средине се широко расправљало. Правна заштита животне средине се појављује и суштински заснива на два главна модела: постављање животне средине и њене заштите, у форми индивидуалног права на здраву животну средину, а други је ставља у оквир колективне, широко распрострањене одговорности, као општу обавезу појединаца и јавних власти да заштите животну средину.²¹

Уочавајући недовољност посредне заштите животне средине кроз заштиту интереса правних субјеката, тј. њено третирање као заштитног објекта, у америчкој правној литератури дат је предлог да се животној средини као таквој призна својство имаоца права.²²

Други теоретичари пак истичу да је на садашњем нивоу развоја правне мисли, правне свести, правне науке и нарочито правне регулативе, такво становиште тешко бранити. Наиме, субјект права може бити само онај ко има правни субјективитет. У савременом свету се то својство за сада признаје само људским бићима.²³

Еквадор је 2008. године изменио устав да би признао неотуђиво право екосистема на постојање и развој. На првом тесту ове уставне одредбе у пракси, река Вилкабамба добила је парницу против покрајинске владе Лоја због неодрживе градње путева која је загађивала реку. Следеће године је Нови Зеланд дао статус правне личности својој најдужој реци Вангануи. Иако критичари сматрају ове потезе апсурдним, присталице примећују да ово није ништа мање логично него давање правним лицима статуса лица у праву. Правна лица била су једнако незамислива, све док се нису појавила током индустријске револуције и на крају трансформисала друштво на до тада незамисливе начине.²⁴

Животна средина може бити истински заштићена само ако су људи убеђени да је очување животне средине једини начин да осигурају сопствени опстанак. То је право које припада људима, и то је основа антропоцентричног гледишта. Антропоцентрични

²⁰ Д. Николић, *op. cit.* стр. 72.

²¹ D. Porena, Constitutional protection of the environment: evolution in Europe between anthropocentrism and ecocentrism / the Italian case, *Revista Eletrônica Direito e Política*, Programa de Pós-Graduação *Stricto Sensu em Ciência Jurídica da UNIVALI*, Itajaí, No.1, Vol. V, 2010, p. 299.

²² Р. Цветић, Заштита животне средине – померање тежишта ка заштитном објекту, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Vol. XLVII, стр. 121.

²³ Д. Николић, *op. cit.* стр. 72.

²⁴ R. Bratspies, Do We Need a Human Right to a Healthy Environment?, *Santa Clara Journal of International Law*, No. 1, Vol. XIII, pp. 67-68.

приступ се првенствено фокусира на спречавање и „лечење“ само оних еколошких проблема који се директно тичу људских бића. У контексту животне средине то није довољно. Природу вреди чувати због ње саме, одвојено од користи које пружа човеку, и тиме долазимо до екоцентричног приступа. У основи екоцентричног приступа је схватање природе као вредност за себе, а њена заштита је право саме природе. Екоцентричан приступ наглашава да се природа мора бранити од еколошког загађивања. Из тога произилазе обавезе за државу, али и за све појединце који у њој живе, да штите животну средину и да се уздржавају од предузимања оних мера које могу нарушити природни еко-баланс.²⁵

²⁵ М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину, *op. cit.* стр. 213.

II УСТАВНЕ ГАРАНЦИЈЕ ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Присталице уставног регулисања права на животну средину пошле су од тога да су људска права и људско окружење нераздвојни. Људи, да би живели морају имати ваздуха како би дисали, хране којом би се хранили и местом на коме би живели. Уколико је неки од ових елемената контаминиран, или у најгорем случају уништен, онда је и егзистенција човека угрожена. Досадашњи технолошки подухвати нарушили су еколошки баланс воде, земље и ваздуха, а ако се са таквим поступањем настави постоји реална опасност да крајњи резултат тога буде планета која није погодна за живот људи. Укључивање права на животну средину у корпус уставом заштићених права учиниће ово право судски заштићеним и позитивно се одразити на наше животно окружење. Уставно препознавање овог права значи признавање нових вредности и узимање у обзир нових претњи по људски живот и истовремено може имати позитиван ефекат на стање постојећих права и допринети њиховом свеукупном уређењу.²⁶

Противници оваквог схватања указују на реалне потешкоће у правном успостављању права на здраву животну средину имајући у виду његову специфичну природу. Наиме указује се на компликације географског и темпоралног карактера, који се појављују у погледу овог права, а које нису присутне код других грана права. Право на животну средину је право садашње генерације, али њено очување и заштита је од пресудног значаја и за будуће генерације. Уништена животна средина шкоди садашњим, али и будућим генерацијама. Природа такође не познаје политичке границе и загађење животне средине у једној земљи може проузроковати повреду права на животну средину грађана, који захтевају да свака држава поштује и обезбеђује гарантована права свим појединцима на својој територији који су под њеном јурисдикцијом, овде су недовољни.²⁷

Због своје природе, право на здраву животну средину гарантовано је у групи социјално економских права или у вези са неким од права из ове групе људских права. Специфичност ових права огледа се, између осталог, у томе што устав по правилу не гарантује њихову садржину, већ се уставно гарантовање ових права огледа у општим и начелним одредбама, а на закон се упућује као на акт који ближе операционализује њихову садржину, начин реализације права, услове под којима се ова права стичу и

²⁶ *ibid.* стр. 211.

²⁷ *ibid.* стр. 211-212.

субјекте којима се право гарантује. Зато се ова права називају још и законским, а не уставним правима.²⁸

Степен заштите права на здраву животну средину зависи у великој мери и од економске развијености државе. Економска снага државе једна је од њених великих предности у решавању еколошких проблема и може имати вишеструко позитивне ефекте на уживање права. Један од највећих проблема који се појављује у погледу остваривања овог права лежи у томе што владе нису спремне да спроводе мере које ће осујетити развој када он доводи до нарушавања еко-система или које ће се супротставити економским и другим интересима.²⁹

Право на здрав живот и право на здраву животну средину, представљају битну компоненту уставног права, као и других права, која се односе на заштиту животне средине. Међутим, треба рећи да право на здраву животну средину представља и обавезу, а не само општу уставну гаранцију.³⁰

2.1. Уставна гаранција права на здраву животну средину у Републици Србији

Устав у члану 74. који је насловљен “Здрава животна средина”, прописује да: „Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању. Свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран је за заштиту животне средине. Свако је дужан да чува и побољшава животну средину“.

У уставном систему Србије право на здраву животну средину има статус основног индивидуалног права. Уставни ранг овог права је веома висок, јер га је Устав Србије укључио у свој каталог основних и општељудских права. Али са становишта упоредне уставне праксе, не и највиши, јер то право није систематизовано у основне уставне одредбе.³¹ Као примедбу терминолошком одређењу права на здраву животну средину Шкулић наводи да би уставотворац „боље и реалније поступио да је формулисао право грађана на даље незагађивање животне средине, њено очување и унапређивање, право на одрживи развој и слично.“³² Овакво виђење уставног решења

²⁸ М. Пајванчић, Еколошка права као људска права - уставне гаранције; у: Димитријевић П., Стојановић Н. (ур.), *Екологија и право : тематски зборник радова*, Ниш, 2011, стр. 203.

²⁹ М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину, *op. cit.* стр. 217-218.

³⁰ Д. Батављевић, М. Лутовац, Непопштовање људских права на крају xx и на почетку xxi века, *Људска права – између идеала и изазова садашњости, Зборник радова Правни факултета Универзитета у Приштини*, 2016, стр. 660.

³¹ Љ. Славнић, Право на здраву животну средину – оствариво право или прокламација Устава Србије, *Правни живот*, бр. 9/2012, Vol. LXI, стр. 622.

³² М. Шкулић, Право на здраву животну средину као људско право; у: Матић М, Мракић В, Трајковић Д, Чавошки А, Шкулић М. (ур.), *Приручник за заштиту животне средине*, Београд, 2011, стр. 103.

одговара стварности, међутим уставно решење је формулисано на уопштен начин, што значи да је за његову примену неопходна законска конкретизација. Здрава животна средина би се могла означити као идеал коме треба тежити, иако истина њен квалитет није исти за грађане који живе у различитим местима у Србији.

Уставном регулисању права на здраву животну средину Шогоров-Вучковић замера и да је „одређено на тај начин да сужава поље правне заштите животне средине, јер је постављено у функцији здравља човека.“³³ Сложићемо се да је једна од функција права на здраву животну средину заштита здравља човека, али се њиме могу штити и нпр. живот или имовина људи. Уколико тумачимо члан 74. Устава у свом тоталитету јасно долазимо до закључка да Устав, поред заштите човека, пружа заштиту и животnoj средини.

Користећи правно неутралан наднаслов, Здрава животна средина, Устав је определио као објект права животну средину, а према свом персоналном важењу право на здраву животну средину је установљено као људско право. Уставно решење очигледно представља компромис између антропоцентричне и екоцентричне концепције. Првом одредбом је зајемчено право човека на здраву животну средину. Друге две одредбе у средиште стављају човеково окружење само по себи.³⁴

2.1.1. Право на здраву животну средину као опште право човека

Право на здраву животну средину утврђено је као опште људско право. Овакво одређење произилази из саме уставне норме „свако има право на здраву животну средину“, као и из чињенице да се овај члан налази у одељку који утврђује људска права и слободе.³⁵ За право човека на здраву животну средину није битна подела права и слобода на права и слободе човека и права и слободе грађанина. Ово стога што се самим зајемчењем и обезбеђењем права на здраву животну средину грађанима државе, оно обезбеђује сваком човеку на територији те државе. Дакле, разлог за формулисање права на здраву животну средину као права човека је у самој природи овог права. Реч „човек има право“ нема оно значење које је везано за поделу осталих права и слобода, поделе на грађане и странце, већ има за циљ да истакне вредност и значај овог права, да

³³ Ј. Шогоров-Вучковић, Право животне средине и уставне норме, *Правни живот*, бр. 9/2018. Vol. LXVII, стр. 406.

³⁴ Љ. Славнић, *op. cit.* стр. 622-623. Слично и М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину, *op. cit.* стр. 220.

³⁵ Ј. Шогоров-Вучковић, Право животне средине и уставне норме, *op. cit.* стр. 406-407.

му да једну универзалну димензију, без везивања за било коју идеју поделе права и слобода.³⁶

Шогоров-Вучковић наводи да „имајући у виду да право на здраву животну средину представља опште људско право, оно се непосредно примењује, што значи да закон није нужен посредник за примену уставне норме у пракси.“³⁷ Непосредна примена људских и мањинских права гарантована је чланом 18. Устава. Наведеним чланом у 2. ставу одређено је да се законом може прописати начин остваривања ових права само ако је то Уставом изричито предвиђено или ако је то неопходно за остварење појединог права због његове природе, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права. У том смислу, из саме природе права на здраву животну средину произилази да је законско регулисање неопходно јер животна средина је широк појам који у себи садржи елементе који су својствени њој самој, попут воде, ваздуха, земљишта, биљака, животиња и осталог живог и неживог света.

2.1.2. Право на информисање о стању животне средине

Уставним гарантовањем права сваког лица на благовремено и потпуно обавештавање о стању животне средине, утврђен је поступак процесуализације еколошког права. Право на приступ еколошким информацијама и обавеза органа јавне власти да спроведе не само пасивно, већ и активно информисање јавности о стању животне средине додатно је оснажено чл. 51. Устава који гарантује право на истинито, потпуно и благовремено обавештавање о питањима од јавног значаја.³⁸

Наведени чланови се задржавају само на праву на приступ еколошким информацијама и обавезу активног информисања јавности, првом стубу Архуске конвенције. Имајући у виду значај Архуске конвенције и остали стубови Архуске конвенције би требало да буду обухваћени уставноправном заштитом.³⁹ Архуска конвенција је међународни споразум којим се на регионалном европском плану уводи концепт права на адекватну животну средину и детаљно уређују најважнији елементи тог права, тзв. три стуба – право на еколошку информацију, право на учествовање

³⁶ М. Рабасовић, *op. cit.* стр. 151.

³⁷ Ј. Шогоров-Вучковић, Право животне средине и уставне норме, *op. cit.* стр. 406-407.

³⁸ М. Дреновак-Ивановић, Уставноправна заштита права на здраву животну средину и измене уставног оквира; у: Лилић С, (ур.), *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије*, Београд, 2017, стр. 219.

³⁹ *Ibid.*

јавности у области заштите животне средине и право на приступ правосудју.⁴⁰ Република Србија је ратификовала Архуску конвенцију 2009. године.⁴¹

Да би се остварила уставна гаранција о благовременом и потпуном обавештавању грађана у вези са правом на животну средину, неопходо је успостављање и функционисање ефикасног информационог система, који ће обезбедити одговарајуће податке доступне и доносиоцима одлука и широкој јавности.⁴²

2.1.3. Одговорност и обавеза заштите животне средине

Обавеза државе да штити животну средину прописује се једном генералном и начелном уставном одредбом. Садржај ове уставне одредбе се ближе не одређује у Уставу, нити се Уставом то питање делегира законодавцу да га ближе регулише и операционализује садржај и дејство уставне одредбе. Тако формулисана обавеза државе је само својеврсна прокламација, којој чињеница да је нашла своје место у уставу као највишем правном акту даје на значају иако она нема непосредно правно дејство, не производи практичне последице, нити се кршење ове обавезе санкционише.⁴³

Пајванчић наводи да „начин на који Устав регулише обавезе јавних власти (Република Србија и аутономна покрајина) повод је да се постави питање, зашто су из овог контекста изостављене локалне заједнице, градови и општине, када међу њиховим надлежностима Устав изричито наводи старање о заштити животне средине. (чл. 190. ст. 1. тачка б.)?“⁴⁴ Овако дефинисана одговорност оправдано трпи критике имајући у виду да „ако већ постоји терминолошка разлика између „одговорности сваког“ и „посебне одговорности“, правно би се те две синтагме могле разликовати као обична пажна коју је дужан да има свако и нарочита пажња – пажња доброг домаћина коју су дужни да имају Република и обе покрајине.“⁴⁵ У том смислу би и локална самоуправа морала да посвети нарочиту пажњу заштити животне средине, јер еколошки проблеми у самом почетку увек имају локални карактер, односно избијају на ужем подручју, а касније се могу проширити и захтевати интервенцију државе, односно аутономне покрајине.

⁴⁰ Д. Комненић, Архуска конвенција – нови приступ заштити животне средине, *Правни записи*, бр. 1, Vol. III, Правни факултет Универзитета Унион, стр. 161.

⁴¹ Закон о потврђивању конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/09.

⁴² М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину, *op. cit.* стр. 220.

⁴³ М. Пајванчић, Еколошка права као људска права - уставне гаранције, *op. cit.* стр. 201.

⁴⁴ М. Пајванчић, *Коментар Устава Републике Србије*, Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2009, стр. 96.

⁴⁵ С. Орловић, *op. cit.* стр. 170.

Обавезу грађана да чувају животну средину Шкулић види као „дужност пре свега у етичком смислу, а не апсолутно и увек, у правном погледу, осим када својим понашањем, тј. чињењем или нечињем, врше одређене еколошке деликте, попут кривичних дела против животне средине, одређених прекршаја и сл. Чување и побољшање животне средине је ипак, примарно, дужност државе, што између осталог, представља и њену међународноправну обавезу.“⁴⁶

Када је реч о дужности побољшања животне средине Орловић сматра да та дужност „без разраде у закону, остаје „мртва“ дужност. Јер овако како је написано свако би морао да буде активан у односу на животну средину у смислу да предузима одређене радње којима се стање животне средине унапређује. То просто није могуће, нити је реално. Сви не могу да предузимају такве активности, нити хоће, а многи немају сазнања (нису свесни) какве су то радње којима се ефективно побољшава животна средина. Отуда би овај део уставне дужности морао бити јасно дефинисан прописом ниже правне снаге како у погледу субјеката на које се односи и у којој мери, тако и у погледу конкретних радњи побољшавања. Без тога ова одредба остаје само апел, а не диспозиција уставне норме.“⁴⁷

Према Дреновак-Ивановић „идеја одрживог развоја делимично налази примену у ст. 3. члана 74. Устава Србије који нормира дужност сваког лица не само да чува већ и да побољшава животну средину. Имајући у виду улогу начела одрживог развоја у заштити животне средине и савременом економском развоју, основни елементи одрживог развоја би требало да уживају уставну гаранцију.“⁴⁸ Концепт одрживог развоја се заснива на задовољењу тежње ка смањењу негативног утицаја на животну средину, уз истовремено повећање ресурсне ефикасности. У том смислу, одрживи развој представља за сада најпоузданији пут до остварења нужне симбиозе и економије и екологије јер су обе окренуте ка развојним циљевима интензивно растуће популације у условима све ограниченијих природних ресурса. У том смислу одржавање развоја, односно одржавање услова за развој, није само материјална претпоставка опстанка садашњих генерација него је и етичко питање одбране цивилизацијске части пред будућим генерацијама.⁴⁹

⁴⁶ М. Шкулић, *op. cit.* стр. 103-104.

⁴⁷ С. Орловић, *op. cit.* стр. 171.

⁴⁸ М. Дреновак-Ивановић, *op. cit.* стр. 219-220.

⁴⁹ А. Михаиловић, *op. cit.* стр. 251.

2.1.4. Ограничења других права ради заштите животне средине

Значај животне средине условио је још неке уставне одредбе које представљају основ њене заштите. Таква је и она којом је установљена могућност ограничења једног од основних начела на којима почива економско уређење у Републици Србији, а то је слобода предузетништва. Предузетништво се може ограничити законом само ради заштите здравља људи, животне средине и природних богатстава и ради безбедности Републике Србије (чл.83. ст. 2). Законом се, такође на основу Устава, могу ограничити облици коришћења и располагања, односно прописати услови за коришћење и располагање пољопривредним земљиштем, шумским земљиштем и градским грађевинским земљиштем у приватној својини, иако је зајемчена слобода коришћења и располагања (чл. 88. ст. 1). Законодавна интервенција у наведеном смислу могућа је када је то потребно ради отклањања опасности од наношења штете животnoj средини или да би се спречила повреда права и на законом заснованих интереса других лица (чл.88. ст. 2).⁵⁰

Ограничење наведених права је у потпуности оправдано. Предузетништво, ако имамо у виду његову комерцијалну сврху, често може доћи у сукоб са животном средином. Животна средина постоји сама по себи, а предузетништво се јавља као део ње који може довести до загађења животне средине. Из тог разлога предузетништво треба ограничити, јер у неконтролисаним привредним активностима, здрава животна средина може остати само слово на папиру. Када је реч о ограничењу коришћења и располагања земљиштем ради заштите животне средине, можемо видети да уставна норма оставља дискреционо овлашћење законодавцу, јер он може, али и не мора да ограничи слободу располагања земљиштем. Чак и у случају да постоје ограничења она се нпр. код шумског земљишта могу искључити „ако то захтева општи интерес утврђен посебним законом или актом Владе“⁵¹ Општи интерес је најшири појам, што значи да би било којим посебним законом Народна скупштина могла да утврди такав интерес и да се без ограничења располаже шумским земљиштем. Влада, штавише, има могућност да без аргумената опозиције донесе општи правни акт и одреди домете општег интереса.

⁵⁰ Р. Цветић, *op. cit.* стр. 119.

⁵¹ Члан 10. ст. 1. тач. 2. Закона о шумама, *Сл. гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 89/2015 и 95/2018 - др. закон

2.2. Право на здраву животну средину у уставима државе правне претходнице Републике Србије

Норму о заштити животне средине Устав СФРЈ садржи први пут у 30. амандману Устава СФРЈ од 1963. године. У овој норми се каже да федерација преко савезних органа и организација уређује заштиту човекове средине од опасности за живот и здравље људи који угрожавају целу земљу; уређује превоз запаљивих течности, гасова, експлозива и радиоактивних и других опасних материја кад је то од интереса за целу земљу; уређује промет отрова и промет и производњу опојних дрога.“ Текст овог амандмана био је један од основа и инспирација за регулисање заштите животне средине и права човека на здраву животну средину у Уставу СФРЈ од 1974. године.⁵²

Устав од 1974. године је у основним начелима предвидео да: „Ради заштите и унапређивања човекове средине, радни људи и грађани, организације удруженог рада, друге самоуправне организације и заједнице и социјалистичко друштво обезбеђују услове за очување и унапређивање природних и других вредности човекове средине које су од интереса за здрав, сигуран и делотворан живот и рад садашњих и будућих генерација“⁵³. У Уставу је тачно одређено ко су субјекти који треба да учествују у заштити и унапређењу животне средине. Здрава животна средина представља окружење које је погодно за здрав, сигуран и делотворан живот, па у том смислу животна средина у значајној мери утиче на квалитет живота људи и њихову радну способност.

У том периоду Устав СФРЈ једини на свету предвиђа право на здраву животну средину.⁵⁴ Иако овај податак делује на први поглед изненађујуће, треба имати на уму да је две године пре усвајања Устава одржана Конференција у Стокхолму посвећена заштити животне средине, а након које државе у своје уставе почињу да уграђује норме којима се штити животна средина. Околност која је такође допринела да се наведено право нађе у Уставу СФРЈ је чињеница да су уставна решења имала релативно кратак период важења, било због промене устава путем уставних амандмана, било због усвајања потпуно новог устава.

Као и Устав СФРЈ, Устав Социјалистичке Републике Србије од 1974. године садржавао је и одредбу о „заштити и унапређењу човекове средине“. Човек има право на здраву „животну средину,“ а друштвена заједница обезбеђује услове за остваривање

⁵² М. Рабасовић, *op. cit.* стр. 153.

⁵³ Устав СФРЈ од 1974, *Службени лист СФРЈ*, бр. 9/74

⁵⁴ С. Поповић, О праву заштите животне средине (или о еколошком праву), *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 16, Vol. XVI, стр. 27; члан 192. Устава СФРЈ од 1974.

овог права. Свако ко искоришћава земљиште, воду или друга природна добра дужан је да то чини на начин којим се обезбеђују услови за рад и живот човека у здравој средини. Заштита и унапређивање човекове средине у надлежности је Републике, месне заједнице, општине.⁵⁵ Као што можемо приметити право на здраву животну средину је истовремено било регулисано и федералним уставом и уставима федералних јединица.

Устав Републике Србије од 1990. године такође гарантује право на здраву животну средину.⁵⁶ У Уставу Републике Србије из 1990. године налази се начелна одредба, којом се штити и унапређује животна средина у складу са законом. Уставотворац предвиђа доношење закона којим ће се ближе уредити ова материја.

Устав Савезне Републике Југославије (СРЈ) од 1992. године прописује да човек има право на здраву животну средину и благовремено обавештавање о њеном стању. Свако је дужан да чува и сврсисходно користи животну средину. Држава се стара о здравој животној средини и у том циљу утврђује услове и начин обављања привредних и других делатности.⁵⁷ Устав из 1992. године за разлику од Устава из 1974. године уместо термина човекова средина користи се термином здрава животна средина. У овом уставу одредбе су начелнијег карактера, а акценат се ставља на добијању информација и обавештења о стању животне средине. Према уставу о здравој животној средини у првом реду држава води рачуна, тако што утврђује услове и начин обављања привредних делатности које су препознате као активности које угрожавају животну средину.

Уставни континуитет у регулисању права на здраву животну средину наставља се и усвајањем Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора од 2003. године која садржи норме којима се гарантује наведено право, да би касније био потврђен и Уставом Републике Србије од 2006. године. Специфичност Уставне повеље је да не садржи у себи текстуалну одредбу којом се гарантује право на здраву животну средину, већ се наведено право налази у Повељи о људским и мањинским правима и грађанским слободама, која је исте правне снаге као и Уставна повеља. Повеља регулише право на здраву животну средину на истоветан начин као и важећи Устав.⁵⁸

⁵⁵ Д. Тодић, Статус Републике Србије у савременим међународним уговорима у области животне средине и устави (1974-2006) , *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 79, Vol. LVII, стр. 336.

⁵⁶ Члан 31. Устава Републике Србије од 1990. године, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 1/1990, прописује да: “Човек има право на здраву животну средину. Свако је, у складу са законом, дужан да штити и унапређује животну средину“.

⁵⁷ Члан 52. Устава СРЈ од 1992. године, *Службени лист Савезне Републике Југославије*, бр. 1/92

⁵⁸ Чл. 46. Повеље о људским и мањинским правима и грађанским слободама, *Службени лист СЦГ*, бр. 6/03

2.3. Право на питку воду као елемент здраве животне средине

Право на воду спада у темељно људско право, јер наведено право директно утиче на право на живот, а ову везу је, такође, потврдила Америчка комисија за људска права у свом Извјештају о стању људских права у Еквадору (1997).⁵⁹

Право на воду можда није правно обавезујуће право, али се спомиње у неколико важних универзалних и регионалних инструмената за заштиту људских права. Ипак, ово право се појављује већ у Женевским конвенцијама са протоколима у којима је наведено да се ратним заробљеницима мора обезбедити довољна количина питке воде, те да је забрањено уништавање инфраструктуре повезане са снабдевањем становништва питком водом. Такође, ово право се спомиње у Конвенцији о елиминисању свих облика дискриминације жена (1979) у члану 14. став 2х, у коме се државе потписнице обавезују да осигурају женама у руралним подручјима адекватан животни стандард, а посебно приступ питкој води. Чланови 24(1) и 2(ц) Конвенције о правима детета (1989) индиректно садрже ово право, у склопу обавезе државама да обезбеде све услове у борби против болести и неухрањености деце. Комитет УН за економска, социјална и културна права у свом Коментару број 15, на одредбе члана 11 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима из 1966. године, истиче да право на воду засигурно спада у категорију гаранција које су есенцијалне за осигурање адекватног стандарда живота, посебно што је то право једно од најфундаменталнијих предуслова за преживљавање, те посебно наглашава да вода и водоснабдевање морају бити доступни свакоме, без дискриминације, унутар јурисдикције државе потписнице.⁶⁰

У уставима одређених држава Европе се налазе одредбе којима се обезбеђује приступ пијаћој води, па тако Устав Словеније из 1991. године у члану 70а. прописује да свако има право на пијаћу воду. Водени ресурси су јавно добро којим управља држава. Као приоритет и на одржив начин водни ресурси ће се користити за снабдевање становништва пијаћом водом и водом за домаћинство и у том смислу не могу бити тржишна роба.⁶¹ Устав Мађарске настоји да својим одредбама обезбеди грађанима

⁵⁹ М. Мухаремовић, Заштита темељних људских права пред међународним инвестицијским арбитражама кроз посебан осврт на право на воду, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 82, Vol. LVIII, стр. 193.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Члан 70а. Устава Словеније од 1991. са амандманима од 2016. године; 20.12.2019. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>

приступ здравој храни и питкој води.⁶² Устав Словачке забрањује транспорт воде ван државних граница возилима или цевоводом уколико се вода узима са изворишта која се налазе на територији Словачке.⁶³

У Северној Америци, Устав Мексика гарантује сваком лицу право на приступ води за личну потрошњу и потребе домаћинства⁶⁴, а у Уставу Доминиканске Републике установљено је да вода представља неопућиву и стратешку националну баштину за употребу јавности, није подложна заплени и важна је за живот, а да људска потрошња воде има предност у односу на било коју другу употребу.⁶⁵

Неки устави афричких држава, попут Свазиленда забрањују приватно власништво над било којом водом која се у природном облику налази на државној територији.⁶⁶ Устав Египта гарантује свакоме право на довољну количину хране и чисту воду.⁶⁷ У Уставу Египта се у члану 44. нарочит нагласак ставља на обавезу државе да заштити реку Нил, позивајући се на историјска права Египта на њу, кроз рационално и максимално осваривање користи, без непотребног трошења и загађивања воде. Права је реткост у уставима да се на овакав начин пружа заштита једном природном добру. Многи устави садрже решења којима се штите одређени чиниоци животне средине, али се ретко наводи индивидуално одређено добро као предмет заштите.

Устав Србије не гарантује непосредно право на питку воду, већ се ово право може заштити подвођењем под уставну формулацију права на здраву животну средину. Према Рабасовићу „може се доказивати да овако висок степен општости појмова уједно значи и највећи степен неодређености, па самим тим и смањену могућност примене у пракси“.⁶⁸ Уколико имамо у виду грађанске иницијативе којима се покрећу питање о праву на приступ води за пиће, препоруку Европске Комисије о даљем развоју права на приступ води за пиће и управљању отпадним водама, као и измене Дириктиве ЕУ о

⁶² Члан 20. став 2. Устава Мађарске од 2011. са амандманима од 2018; 20.12.2019. http://hunconcourt.hu/uploads/sites/3/2018/11/thefundamentallawofhungary_20181015_fin.pdf

⁶³ Члан 4. ст. 2. Устава Словачке од 1992. са амандманима од 2019; 20.12.2019. <https://www.ustavnysud.sk/ustava-slovenskej-republiky>

⁶⁴ Члан 4. став 6. Устава Мексика од 1917. са амандманима од 2015; 17.01.2020. <https://www2.juridicas.unam.mx/constitucion-reordenada-consolidada/en/vigente>

⁶⁵ Члан 15. Устава Доминиканске Републике од 2015. 18.02.2020; https://www.constituteproject.org/constitution/Dominican_Republic_2015.pdf?lang=en

⁶⁶ Члан 215. Устава Свазиленда од 2005; 18.02.2020; https://www.constituteproject.org/constitution/Swaziland_2005.pdf?lang=en

⁶⁷ Члан 79. Устава Египта из 2014. са амандманима из 2019. године; 15.03.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Egypt_2019.pdf?lang=en

⁶⁸ Наведени ставови аутора односили су се на право на здраву животну средину гарантовано Уставом СФРЈ од 1974, а они се и данас могу уважити; М. Рабасовић, *op. cit.* стр. 148.

додели уговора о концесији којима се уводе одређени изизеци уколико је предмет концесије вода за пиће, право на приступ води за пиће би, као питање од посебног националног значаја, требало уредити будућим Уставом.⁶⁹

У прилог наведеном иде и уставна жалба, коју је Уставни суд примио 18. октобра 2019. године, где у образложењу подносиоци наводе да им се решењем санитарног инспектора Покрајинског секретаријата за здравство и социјалну политику АПВ, Сектора за санитарни надзор, Одељења у Зрењанину, забрањује употреба воде за пиће и припрему хране из водоводне мреже града Зрењанина, коју дистрибуира ЈКП „Водовод и канализација“ из Зрењанина због повећане концентрације арсена. Решењем се наређује ЈКП „Водовод и канализација из Зрењанина да обезбеди хигијенски исправну воду за пиће и припрему хране становништву града Зрењанина, те да обавести становништво града Зрењанина путем средстава јавног информисања о забрани употребе воде за пиће и припрему хране. Рок извршења наведеног решења је одмах. ЈКП „Водовод и канализација“ из Зрењанина до данас није поступио по наведеном решењу.⁷⁰

Подносиоци уставне жалбе наводе да њима, односно становништву града Зрењанина, од дана доношења решења, 14.01.2004. године, па до данас није обезбеђена хигијенски исправна вода за пиће и припрему хране, јер вода из водоводне мреже није одговарајућег квалитета и опасна је по здравље, а исправна пијаћа вода се становништву не обезбеђује ни на неки други начин. Због непредузимања радњи ради обезбеђења пијаће воде и неизвршењем наведеног решења подносиоци уставне жалбе сматрају да им је повређено право на здраву животну средину, зајемчено уставом.⁷¹ Остаје нам да видимо како ће у наредном периоду Уставни суд поступити по наведеној уставној жалби.

⁶⁹ М. Дреновак-Ивановић, *op. cit.* стр. 231.

⁷⁰ <http://infolokal.rs/podneta-ustavna-zalba-zbog-zrenjaninske-vode/> приступљено 02.12.2019.

⁷¹ *ibid.*

III ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ У УПОРЕДНИМ УСТАВНИМ СИСТЕМИМА

У данашњој упоредној уставности, око 30 уставних докумената не садржи никакве одредбе којима би се, на посредан или непосредан начин, уређивала проблематика животне средине. Ово значи да пет од шест важећих писаних устава у свету уопште, на један или други начин, регулише предметну материју. Реч је о „растућој, иако још увек ограниченој, заједници земаља чији уставни признају суштинско темељно право на здраву животну средину. Разлози одсуства релевантних одредаба у овим уставима су различити. Понегде је реч о уставним актима усвојеним знатно пре политичко-правног проблематизовања заштите животне средине, при чему касније уставне ревизије нису инкорпорирале у текст устава материју заштите животне средине. Са друге стране, одређени број уставних докумената представља прву генерацију устава, у смислу да је формална уставност у државама у којима су ови акти на снази стара тек неколико деценија, те да су текстуална решења углавном фокусирана на уређење односа између кључних политичких институција и основних компоненти друштва.⁷²

Неки од устава у којима се не налазе одредбе којима се регулише право на здраву животну средину су и уставни: САД (1787), Аргентине (1853), Луксембурга (1868), Аустралије (1900), Лихтенштајна (1921), Либана (1926), Републике Ирске (1937), Исланда (1944), Јапана (1946),⁷³ Канаде (1867), Данске (1953), Кувајта (1962), Пакистана (1973) и други.

Сви напори, од шездесетих година до данас, за променом америчког Устава за обезбеђивање материјалног права на чисту животну средину, завршили су у слепој улици. Неки који се залажу за амандман на амерички Устав сматрају да су права заштите животне средине основна и, уколико имплицитно не буде призната, захтевају експлицитни третман. Други су скептични, тврдећи да права животне средине не одговарају осталим уставним правима.⁷⁴

3.1. Устави европских држава

У неким европским уставима се посебно и експлицитно регулишу обавезе државе да штити, чува и унапређује животну средину и у том контексту посебно наводе

⁷² В. Микић, Заштита животне средине у упоредном уставном прегледу; у: Чавошки А., Кнежевић Бојовић А. (ур.), *Екологија и право*, Институт за упоредно право и Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2012, стр. 213-214.

⁷³ В. Микић, *op. cit.* стр. 214.

⁷⁴ J. R. May, Constituting Fundamental Environmental Rights Worldwide, *Pace Environmental Law Review*, No.1, Vol. XXIII, p. 125.

одређени ограничени природни ресурси (на пример, воде, шуме, биљни и животињски свет и др.) значајни за заштиту и унапређење животне средине, или се законодавцу делегира право да регулише посебне услове или начин обављања одређених делатности како би се и на тај начин обезбедила заштита и очување животне средине.⁷⁵ Неки устави у Европи предвиђају и власништво државе над шумом, као природним ресурсом попут Устава Белорусије⁷⁶, Бугарске⁷⁷, Литваније⁷⁸ и др. У Уставу Русије је одређена дужност свакога да штити природу и животну средину, и да се са пажњом опходи према природним богатствима.⁷⁹

Обавезе државе у вези са заштитом животне средине у неким уставима се непосредно повезују са равномерним развојем или одрживим развојем и прописана је међу основним начелима устава, као најзначајније уставне вредности на којима почива политичка заједница.⁸⁰ Устав Албаније прописује да држава, у оквиру својих уставних овлашћења и расположивих средстава, има за циљ да унапреди приватну иницијативу и одговорност за: здраву и еколошки адекватну животну средину за садашње и будуће генерације; рационално искоришћавање шума, вода, пашњака и других природних богатстава на основу принципа одрживог развоја.⁸¹ Устав Грчке прописује обавезу државе да усвоји посебне превентивне или репресивне мере за очување животне средине у контексту принципа одрживог развоја.⁸² Основни закон Немачке предвиђа да узимајући у обзир одговорност према будућим генерацијама, држава ће заштитити природне темеље живота и животиње, а извршна власт и судство ће поступати у складу са правом и правдом, у оквиру уставних налога.⁸³ Устав Шпаније прописује да јавне власти треба да воде рачуна о разумном коришћењу свих природних ресурса са циљем заштите и побољшања квалитета живота и очувања и обнављања животне средине,

⁷⁵ М. Пајванчић, Еколошка права као људска права - уставне гаранције; *op. cit.* стр. 201.

⁷⁶ Члан 13. ст. 1. Устава Белорусије од 1994. са амандманима од 2004; 17.03.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Belarus_2004.pdf?lang=en

⁷⁷ Члан 18. ст. 1 Устава Бугарске од 1991. са амандманима од 2015; 17.03.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2015.pdf?lang=en

⁷⁸ Члан 47. ст. 1. Устава Литваније од 1992. са амандманима од 2019; 17.03.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2019.pdf?lang=en

⁷⁹ Члан 58. Устава Руске федерације од 1993. са амандманима од 2014; 05.05.2020.

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/

⁸⁰ М. Пајванчић, Еколошка права као људска права - уставне гаранције, *op. cit.* стр. 201-202.

⁸¹ Члан 59. ст. 1. (д. и дх.) Устава Албаније од 1998. са амандманима од 2016; 17.03.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016.pdf?lang=en

⁸² Члан 24. став 1. Устава Грчке од 1975. са амандманима од 2008; 18.03.2020.

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>

⁸³ Члан 20А. Основног закона Федералне Републике Немачке од 1949. са амандманима од 2019; 05.05.2020. <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>

ослањајући се на неопходну колективну солидарност.⁸⁴ Наведена уставна решења нам показују да државе, у најмању руку у уставној формулацији, воде рачуна о својим природним ресурсима и да постоји свест о њиховој ограничениости.

Према Уставу Пољске, јавне власти ће спроводити политике којима се осигурава еколошка сигурност садашњих и будућих генерација. Заштита животне средине је обавеза јавних власти. Свако има право да буде обавештен о квалитету животне средине и њеној заштити. Јавне власти ће подржати активности грађана у заштити и побољшању квалитета животне средине.⁸⁵ Свако ће се бринути за квалитет животне средине и бити одговоран за изазивање њене деградације. Принципи такве одговорности уређују се законом.⁸⁶ Гаранција права на здраву животну средину у Уставу Пољске је веома слична уставној гаранцији Србије. Разлика се односи, пре свега на одредбу у којој јавне власти подржавају грађане да се укључе у активности побољшања животне средине. Таква одредба у Уставу Србије изостаје.

Када је реч о улози упућивања на међународне одредбе о заштити животне средине у уставним текстовима, она је вишеструка. Пре свега, значајан број уставних текстова је почео да посвећује пажњу заштити животне средине како би биле испуњене међународноправне обавезе преузете усвајањем докумената са конференција посвећених еколошким питањима. Ретки су, притом, уставни који непосредно упућују на примену стандарда из одређеног наднационалног документа какав је случај са преамбулом Устава Француске.⁸⁷ Устав Француске у делу „Повеља о животној средини“ предвиђа да свако има право да живи у животној средини у којој се води рачуна о поштовању здравља, а Повеља ће инспирисати активности Француске и на европском и на међународном нивоу,⁸⁸ што је веома значајно ако се узме у обзир њен геополитички положај.

Устав Италије не гарантује право грађана на здраву животну средину, али предвиђа заштититу природног предела, историјског и уметничког наслеђе државе и

⁸⁴ Параграф 45. Устава Шпаније од 1978. са амандманима од 2011; 05.05.2020.

<http://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html?lang=en>

⁸⁵ Члан 74. Устава Пољске од 1997; 05.05.2020. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

⁸⁶ Члан 86. Устава Пољске од 1997.

⁸⁷ В. Микић, *op. cit.* стр. 217.

⁸⁸ Члан 1. и чл. 10. Повеље о животној средини, у Уставу Француске од 1958. са амандманима од 2008; 07.05.2020. http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#node_9440

даје држави искључива законодавна овлашћења у заштити животне средине, екосистема и културног наслеђа.⁸⁹

3.2. Уставна заштита права на здраву животну средину у државама чланицама бивше СФРЈ

У овом делу рада анализираћемо каква су уставна решења у државама које су настале распадом СФРЈ, као и неке од одлука које су донели уставни судови тих држава.

3.2.1. Република Српска

Устав Републике Српске од 1992. одређује да човек има право на здраву животну средину и да је свако у складу са законом, дужан да у оквиру својих могућности штити и унапређује животну средину.⁹⁰ Посебно се наглашава дужност Републике да штити и подстиче рационално коришћење природних богатстава у циљу заштите и побољшања квалитета живота и заштите и обнове животне средине у општем интересу.⁹¹ У пракси Уставног суда Републике Српске у периоду од 01.01.1997. до 01.01.2020. године није било одлука којима се утврђује повреда права на здраву животну средину.⁹²

3.2.2. Република Северна Македонија

Устав Републике Северне Македоније гарантује сваком човеку право на здраву животну средину, као и дужност унапређења и заштите животне средине и природе, а на држави је да обезбеди услове за остваривање права грађана на здраву животну средину.⁹³

Уставни суд Северне Македоније је донео четири одлуке којима се штити животна средина. Реч је о одлукама донетим у поступку оцене уставности и законитости општих правних аката, а не постоји ниједна одлука по уставној жалби. Једна од одлука је и одлука број У.бр.136/2016-1 од 5. јула 2017. године у којој је Уставни суд је укинуо члан 50. Закона о просторном и урбанистичком планирању (Службен весник на РМ бр. 199/2014, 44/2015, 193/2015 и 31/2016). У образложењу одлуке стоји да је законодавац прописао да се у поступку одобрења урбанистичке

⁸⁹ Чл. 9. ст. 2. и чл. 117. ст. 2. ц. Устава Италије од 1947. са амандманима од 2012; 07.05.2020. http://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg18/file/repository/relazioni/libreria/novita/XVII/COST_I_NGLESE.pdf

⁹⁰ Члан 35. Устава Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11 и *Сл. гласник БиХ*, бр. 73/19 – одлука УС БиХ

⁹¹ Члан 64. Устава Републике Српске

⁹² Уставни суд Републике Српске, <http://www.ustavisud.org/> приступљено 22.01.2020.

⁹³ Члан 43. Устава Републике Северне Македоније од 1991. *Службен весник на РМ*, бр. 52/91, 1/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 3/09 и 13/09-испр. 49/11 и 6/19

документације за зграде од посебног интереса не спроводи јавно излагање и јавно истраживање, нити се у урбанистичкој документацији врши стратешка процена утицаја на животну средину и здравље људи. Наведена недореченост Закона, према Суду, доводи у питање основаност законског решења према коме се у поступку одобрења урбанистичке документације за зграде од посебног интереса не врши процена утицаја на животну средину и здравље људи, чиме се доводи у питање уставом загарантовано право на здраву животну средину као основна вредност уставног поретка.⁹⁴

3.2.3. Република Словенија

Устав Словеније предвиђа да свако има право на здраву животну средину у складу са законом, а држава има обавезу да је унапреди. У том циљу, услови и начин обављања привредних и других делатности утврђују се законом. Законом се утврђује под којим условима и у којој мери је лице дужно да накнади штету причињену животној средини. Устав предвиђа и заштиту животиња од злостављања која се ближе уређује законом.⁹⁵ У новембру 2016. године Словенија је постала прва држава чланица ЕУ која Уставом јамчи право на приступ води за пиће као основно људско право.⁹⁶ Устав прописује да ће се водни ресурси користити за снабдевање становништва пијаћом водом и водом за домаћинство и да у том смислу не могу бити тржишна роба.⁹⁷

Пракса Уставног суда Словеније је иста македонској када је реч о уставним жалбама. У одлуци Уставног суда Словеније U-I-80/04-23 од 24. 11. 2005. године у којој иницијатори наводе да их Одлука о одређивању зона заштите од буке у Општини Равне на Корошком излаже штетној буци, јер према члану 4. Уредбе о буци у четвртој зони заштите од буке не би требало бити стамбеног простора, Уставни суд је нагласио да је право на здраву животну средину из члана 72. Устава заштићено одређеним стандардима који се примењују на интервенције у простору и нормама које обезбеђују да се такви утицаји на животну средину не дешавају, а који би били таквог интензитета да би могли угрозити људско здравље. Суд је укинуо наведену Одлуку.⁹⁸

⁹⁴ Одлука Уставног суда У.бр.136/2016-1 од 5.07. 2017.

⁹⁵ Члан 72. Устава Републике Словеније од 1991. *Uradni list RS*, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a

⁹⁶ М. Дреновак-Ивановић, *op. cit.* стр. 228.

⁹⁷ Члан 70а. Устава Републике Словеније

⁹⁸ Одлука Уставног суда U-I-80/04-23 од 24. 11. 2005.

3.2.4. Република Хрватска

Хрватски Устав гарантује свакоме право на здрав живот и здраву животну средину.⁹⁹ У Уставу се посебна заштита посвећује мору, морској обали и острвима, води, ваздушном простору, рудном богатству, као и земљишту, шуми, биљном и животињском свету, другим деловима природе, непокретностима и стварима од посебног културног, историјског, привредног и еколошког значаја.¹⁰⁰ У објављеним одлукама Уставног суда Хрватске у периоду од 01.01.1991. до 01.01.2020. године није утврђена повреда права на здраву животну средину.¹⁰¹

3.2.5. Република Црна Гора

Устав Црне Горе се разликује од других устава држава бивше СФРЈ јер одређује Црну Гору као еколошку државу.¹⁰² Право на здраву животну средину је гарантовано готово на исти начин као и у уставу Републике Србије уз додатак права на могућност утицаја приликом одлучивања о питањима од значаја за животну средину.¹⁰³ У пракси Уставног суда Црне Горе у периоду од оснивања суда 1964. године до 01.01.2020. године нема одлука којима се утврђује повреда права на здраву животну средину.¹⁰⁴

У већини устава држава бивше СФРЈ постоје одредбе којима се гарантује право на здраву животну средину. Једина држава која у свом уставу не гарантује наведено право је Босна и Херцеговина у чијем Уставу од 1995. године се не налазе одредбе посвећене праву на здраву животну средину. Устав ентитета, Федерације Босне и Херцеговине од 1994. године такође не предвиђа право на здраву животну средину. Решења у наведеним уставима су у великој мери слична оним садржаним у Уставу Републике Србије. Највећа разлика постоји у Уставу Словеније који гарантује право на пијаћу воду и заштиту животиња, а Устав Хрватске штити таксативно наведена природна добра и вредности од посебног еколошког значаја. Практика уставних судова у овој материји постоји само у Словенији и Македонији, што би пре могло да укаже да су грађани заинтересованији да траже заштиту неких других права, него да у стварности заиста нема ни једне повреде права на здраву животну средину.

⁹⁹ Члан 69. Устава Републике Хрватске од 1990, Redakcijski pročišćen tekst "Narodne novine" br. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10 i 5/14.

¹⁰⁰ Члан 52. Устава Републике Хрватске од 1990.

¹⁰¹ Уставни суд Републике Хрватске, <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf> приступљено 22.01.2020.

¹⁰² Члан 1. став 2. Устава Црне Горе од 2007. *Сл. лист ЦГ*, бр. 1/2007 и 38/2013 - Амандмани I-XVI

¹⁰³ Члан 23. Устава Црне Горе

¹⁰⁴ Уставни суд Црне Горе, <http://www.ustavnisud.me/ustavnisud/arhiva.php> приступљено 22.01.2020.

3.3. Устави афричких држава

У уставима афричких земаља такође се посвећује пажња одрживом развоју. У преамбули Устава Алжира одређује се као основни циљ посвећеност народа Алжира да ће се и даље придржати својих алтернативних могућности у циљу смањења социјалне неједнакости, елиминисања регионалне разлике и радити на изградњи продуктивне и конкурентне економије у оквиру одрживог развоја и заштите животне средине.¹⁰⁵ Устав Намибије предвиђа активности државе усмерене на промовисању и одржавању добробити народа, на одржавању екосистема, битних еколошких процеса и биолошке разноликости Намибије и коришћење живих природних ресурса на одрживој основи за добробит свих Намибијаца, и садашњих и будућих генерација.¹⁰⁶ Сличне одредбе садржи и Устав Египта.¹⁰⁷

Одређен број устава садржи одредбе којима се регулише радиоактивни утицај на животну средину и увоз и складиштење токсичног отпада. У том смислу Устав Нигера прдвиђа де је транзит, увоз, складиштење, одлагање токсичног отпада или извора загађења на националној територији и сви споразуми у вези са наведеном материјом, злочин против нације.¹⁰⁸ Устав Конга прописује као кривично дело транзит, увоз, складиштење и одлагање у континенталне воде и морски простор под националном јурисдикцијом, ширење у ваздушном простору, токсичних отпадака, загађивача, радиоактивних материја или било којег другог опасног производа, независно од државе порекла.¹⁰⁹ Намибија у свом Уставу предвиђа посебну дужност владе да осигура мере против бацања или рециклирања иностраног нуклеарног и токсичног отпада на намибијској територији.¹¹⁰

Оно што је кључно, упркос чињеници да је у већини афричких земаља у уставима регулисан неки облик еколошких права, постоји мањак судских одлука које тумаче или спроводе такве одредбе против приватне индустрије и владиних агенција.

¹⁰⁵ Устав Алжира од 1989. са амандманима од 2016; 14.05.2020.
https://www.constituteproject.org/constitution/Algeria_2016.pdf?lang=en

¹⁰⁶ Члан 95. (л.) Устава Намибије од 1990 са амандманима од 2014; 14.05.2020.
https://www.constituteproject.org/constitution/Namibia_2014.pdf?lang=en

¹⁰⁷ Члан 46. Устава Египта од 2014. са амандманима од 2019.

¹⁰⁸ Члан 35. ст. 4. Устава Нигера од 2010. са амандманима од 2017; 11.05.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Niger_2017.pdf?lang=en Слично решење има Устав Парагваја од 1992. са амандманима од 2011. (чл. 8. ст. 2.); 11.05.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Paraguay_2011.pdf?lang=en и Устав Руанде од 2003. са амандманима од 2015. (чл.169. ст.2.). 11.05.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Rwanda_2015.pdf?lang=en

¹⁰⁹ Члан 43. Устава Конга од 2015; 11.05.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Congo_2015.pdf?lang=en

¹¹⁰ Члан 95. л. Устава Намибије од 1990. са амандманима од 2014. 11.05.2020.

https://www.constituteproject.org/constitution/Namibia_2014.pdf?lang=en

Општа склоност смерној судској примени уставних еколошких одредаба у већини афричких држава може се приписати разним факторима, укључујући новост теме ових одредби, што доводи до недовољне судске примене.¹¹¹

3.4. Устави азијских држава

Када је реч о уставима азијских држава интересантна је одредба Устава Бутана која предвиђа да одређени проценат укупне површине територије земље мора остати покривен шумом, односно да власт води рачуна да у сврху очувања природних ресурса државе и спречавања урушавања екосистема, најмање 60 процената површине територије буде у свако доба покривено шумом.¹¹² Устав Индије, обавезује државу да заштите шуме¹¹³, а Устав Кине предвиђа и дужност пошумљавања, у циљу унапређења квалитета животне средине.¹¹⁴

Вијетнам у свом Уставу предвиђа да држава подстиче активности усмерене ка заштити животне средине, развој и коришћење нове и обновљиве енергије.¹¹⁵ Реч је о још једној уставној одредби усмереној ка одрживом развоју.

Израел нема устав у класичном смислу, већ низ Основних закона са уставном снагом. Основни закони не регулишу заштиту животне средине. Израелске невладине организације за заштиту животне средине представљале су уставни изазов за израелски Закону о планирању и изградњи, који је измењен 2002. године како би се убрзао поступак издавања дозвола за велике државне инфраструктурне пројекте. Врховни суд Израела навео је да постоји уставно право на минималан квалитет животне средине и да је оно обухваћено уставним правом на „поштовање његовог бића и слободе“.¹¹⁶

Уколико одређени устав прописује или пропушта да пропише опсег права и обавеза у материји заштите животне средине то ни у ком случају не мора стајати у сразмерној узрочно-последичној вези са стварним напорима конкретне државе, усмерених у правцу побољшања стања животне средине као питању од непроцењивог значаја за читаво човечанство.¹¹⁷ У том смислу је често од пресудног значаја законска

¹¹¹Emeka Polycarp Amechi, Promoting socio-economic development through constitutional environmentalism in Africa: some reflections on the transnational impacts of the South African environmental rights jurisprudence, *International Journal of Law and Policy Review (IJLPR)*, vol. VI, no.1, p. 4.

¹¹² В. Микић, *op. cit.* стр. 220.

¹¹³ Члан 48А. Устава Индије од 1949. са амандманима од 2019; 21.04.2020.

<http://legislative.gov.in/sites/default/files/COI-updated.pdf>

¹¹⁴ Члан 26. Устава Кине од 1982. са амандманима од 2018; 21.04.2020. <https://npcobserver.files.wordpress.com/2018/12/PRC-Constitution-2018.pdf>

¹¹⁵ Члан 63. ст. 2. Устава Вијетнама од 1992. са амандманима од 2013; 15.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Socialist_Republic_of_Vietnam_2013.pdf?lang=en

¹¹⁶ D. R. Boyd, The Implicit Constitutional Right to Live in a Healthy Environment, *RECIEL*, vol. 20. no. 2. 2011, pp. 174-175.

¹¹⁷ В. Микић, *op. cit.* стр. 213.

заштита животне средине, којом се конкретизују активности које држава и грађани треба да предузму да би сачували и унапредили своје окружење. Пракса Уставних судова или највиших судова који обављају функцију уставног суда, такође ефикасно може допринети тумачењу и заштити права на животну средину.

IV УСТАВНОСУДСКА ЗАШТИТА ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Заштита људских права пред уставним судом је специфичан облик заштите људских права. Овај вид заштите људских права може се остваривати и паралелно са судском заштитом права. Као чувар устава, уставни суд одлучује о заштити уставности и законитости што је индиректан, али значајан вид заштите људских права. Поред тога, ослоном на опште уставно начело о непосредној примени уставних одредби о људским правима, уставни суд је надлежан и да одлучује о заштити људских права која су гарантована уставом. Обе групе надлежности уставног суда су повод да се грађанима уставом гарантује могућност обраћања уставном суду као и да се установе правни инструменти који томе служе.¹¹⁸

Један облик заштите људских права пред уставним судом је општег карактера и може се сматрати примарним видом заштите људских права пред уставним судом. Овај вид заштите се остварује кроз основну надлежност уставног суда у поступку контроле уставности и законитости. То је посредан облик заштите људских права пред уставним судом, јер се заштита права индиректно одражава на позицију појединца чије је право повређено. У неким уставним системима то је и једини вид уставносудске заштите људских права.¹¹⁹

Други облик заштите људских права пред уставним судом је непосредна уставносудска заштита људских права зајемчених уставом. Вредност која је предмет непосредне заштите коју пружа уставни суд је конкрететно људско право појединца које је повређено. Правни инструмент који стоји на располагању свакоме, чије је право гарантовано уставом повређено, је уставна жалба. Под уставом прописаним условима, грађани се могу непосредно обратити уставном суду када им је повређена нека слобода или право, актом јавне власти.¹²⁰

Проблеми у пракси уставних судова у вези са применом института уставне жалбе често настају и због преоптерећености суда овим предметима, услед чега овај вид заштите постаје често неефикасан у поређењу са заштитом људских права која се остварују пред редовним судовима. То је разлог што се у уставу прописују посебни услови или процесне претпоставке за примену уставне жалбе, а овај се институт конципира као субсидијеран у односу на судску заштиту људских права.¹²¹

¹¹⁸ М. Пајванчић, *Уставна заштита људских права*, Правни факултет Нови Сад, 2011, стр. 50.

¹¹⁹ *ibid.*

¹²⁰ *ibid.* стр. 51.

¹²¹ *ibid.* стр. 51-52.

Уставни ранг права на здраву животну средину посебно је значајан са аспекта заштите овог права. У том смислу се у погледу овог права примењују одредбе чл. 22. Устава, који утврђује да свако коме је повређено или ускраћено људско или мањинско право зајемчено Уставом има право на судску заштиту, као и право на уклањање штетних последица које су повредом настале. Уставни ранг овог права уз то, обезбеђује му и заштиту по уставној жалби.¹²²

4.1. Нормативна контрола

Примарна функција Уставног суда огледа се у томе, да Суд врши контролу законодавне власти и других носилаца нормативне делатности, обезбеђујући тако уставност закона у формалном и материјалном смислу и спречавајући злоупотребу и прекорачење овлашћења носилаца законодавне власти. Уобичајено је да се ова функција узима као *differentia specifica* уставног судства у односу на друге судове, па се тако каже да уставни суд не суди правним и физичким лицима, већ законима којима се повређује устав.¹²³ Уставни суд је дужан да штити једино нормативну супстанцу устава, тако да се мора прихватити да су сва подручја устава која немају нормативни или јустицијални квалитет, на пример, програмске и директивне норме, политичке и моралне констатације и слични неправни садржаји устава, по правилу изузети од уставносудске контроле и заштите.¹²⁴

Зависно од времена када се врши контрола уставности закона, према Уставу, она може бити накнадна или репресивна, контрола *a posteriori*, и претходна или превентивна, контрола *a priori*. Накнадна контрола врши се пошто закон (или други општи акт) ступи на снагу и она данас преовлађује у већини земаља, за разлику од претходне контроле која се врши пре него што закон усвојен у парламенту постане правно перфектан, односно пре него што буде проглашен, званично објављен и ступи на снагу. Тако је савремени уставни систем Србије добио један мешовити систем контроле уставности закона, у коме у односу на ову врсту аката истовремено егзистирају оба начина контроле као правно могућа. Оцена уставности закона, пре његовог проглашења, односно пре његовог ступања на снагу је надлежност

¹²²М. Настић, Уставно регулисање права на здраву животну средину, *op. cit.* стр. 221.

¹²³Б. Ненадић, Особености контроле уставности закона у Републици Србији- у светлу новог устава; у: Петровић М., (ур.), *Зборник радова Правног факултета у Нишу - тематски број: Изградња правног система Републике Србије*, Ниш 2007, стр. 60-61.

¹²⁴Д. Стојановић, Уставни суд у светлу интерпретативних одлука у нормативној контроли, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 72, Vol. LV, стр. 39.

установљена Уставом из 2006. године, по узору на решења садржана у уставном систему Француске.¹²⁵

4.1.1. Апстрактна и превентивна нормативна контрола

Поступак за оцену уставности и законитости могу да покрену државни органи, органи територијалне аутономије или локалне самоуправе, као и најмање 25 народних посланика. Поступак може покренути и сам Уставни суд. Свако правно или физичко лице има право на иницијативу за покретање поступка за оцену уставности и законитости. Закон или други општи акт који није сагласан Уставу или закону престаје да важи даном објављивања одлуке Уставног суда у службеном гласилу.¹²⁶

Међутим, иницијатива се, по свом правном ефекту, битно разликује од предлога за покретање поступка за оцену уставности закона. Подношењем предлога овлашћеног предлагача Уставном суду поступак се сматра покренутим, а о иницијативи Уставни суд одлучује, па тек ако Суд оцени да поводом иницијативе треба покренути поступак, донеће решење о покретању поступка. Поступак се сматра покренутим даном доношења решења о његовом покретању.¹²⁷

До претходне контроле уставности закона од стране Уставног суда може доћи само на захтев посебно овлашћеног предлагача, а то је најмање једна трећина народних посланика. Тако, овај поступак контроле закона, за разлику од праксе других земаља које познају овај облик контроле, не може покренути, ни један државни орган који је овлашћени предлагач накнадне контроле из члана 168. Устава.¹²⁸

Ову врсту контроле, како је раније речено, могуће је спровести само док закон није промулгован. Једном када је закон промулгован више се не може оспоравати. Тиме се избегавају проблеми који могу настати када закон, који је донет и примењиван годинама, буде проглашен неуставним чак и када ово проглашење има *ex tunc* дејство.¹²⁹ Међутим, пракса Уставног суда је показала да превентивна контрола уставности закона није од значаја, ако већ постоје апстрактна и инцидентна контрола њихове уставности. Превентивна контрола никада није била примењена.¹³⁰ Дакле, ниједан закон којим се угрожава право човека на здраву животну средину, као и сама

¹²⁵ Б. Ненадић, *op. cit.* стр. 61.

¹²⁶ Члан 168. ставови 1, 2. и 3. Устава Србије

¹²⁷ Б. Ненадић, *op. cit.* стр. 72-73.

¹²⁸ *ibid.* стр. 76.

¹²⁹ М. Настић, Превентивна контрола уставности – упоредна искуства и могућност примене према Уставу Србије, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 56, Vol. LVI, стр. 162.

¹³⁰ Д. Стојановић, Да ли и како реформисати Уставни суд?, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 78, Vol. LVII стр. 36.

животна средина, није био предмет претходне оцене уставности од стране Уставног суда Србије.

4.1.2. Конкретна нормативна контрола

Закон о уставном суду прописује да „ако се у поступку пред судом опште или посебне надлежности постави питање сагласности закона или другог општег акта са Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима или законом, суд ће, ако оцени основаним такво питање, застати са поступком и покренути поступак за оцену уставности или законитости тог акта пред Уставним судом“.¹³¹

За разлику од апстрактне контроле норми, као конкретна или инцидентна контрола означава се уставносудско испитивање норми које иницирају редовни, стручни судови, поводом конкретних спорова о којима треба да одлучују.¹³² Покретање поступка инцидентне контроле у Србији могуће је не само против закона, него и других нормативних аката. То значи да судови не могу да оцењују не само уставност закона, него ни законитост општих аката, односно њихову сагласност са општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима. Тиме је искључено право суда на примену институте *exceptio illegalis*, тј. самостално одлучивање о незаконитости општих аката. За сваки нормативни акт судови морају да покрену уставносудски поступак, уколико сматрају да је супротан Уставу, међународном уговору или закону.¹³³

У оквирима јединственог судског поступка, конкретна нормативна контрола је један међупоступак који се налази у самосталној и искључивој надлежности уставног суда. Ово разликовање указује на то да је сагласност једне норме са највише ранжираним правом у једном случају претходно, а у другом главно питање. Заједничко за оба поступка је да служе очувању хијерархије норми, супериорности уставне норме, дакле, објективној уставној стварности, а не (примарно) индивидуалној и субјективној правној заштити.¹³⁴

У пракси Уставног суда Србије супротно пракси европских уставних судова, инцидентна контрола нормативних аката нема готово никакву примену. Свега у једном

¹³¹ Члан 63. Закона о уставном суду, *Сл. гласник РС*, бр. 109/2007, 99/2011, 18/2013 - одлука УС, 103/2015 и 40/2015 - др. закон)

¹³² Д. Стојановић, Покретање нормативне контроле права у европском моделу уставног правосуђа, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 67, Vol. LIII, стр. 70-71.

¹³³ *ibid.* стр. 75.

¹³⁴ И. Пејић, Уставносудска контрола и карактер уставног спора; у: Петрушић, Н., (ур.), *Пристап правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем републике Србије*, Ниш, 2008 стр. 134.

случају је један основни суд предлогом покренуо инцидентну нормативну контролу. Судови опште и посебних надлежности избегавају њено покретање, можда и зато што би судијски предлог којим би се захтевала инцидентна контрола морао да буде подржан примереном уставноправном аргументацијом. То је свакако оптерећење за редовни суд који се налази ионако под пресијом суђења у разумном року.¹³⁵ У том смислу, Уставни суд Србије до сада није одлучивао у поступку конкретне нормативне контроле о питањима која се односе на заштиту животне средине.

4.2. Нормативна контрола закона – одлуке Уставног суда

Приликом претраживања одлука Уставног суда у бази судске праксе, за временски период од 01.01.2007. до 31.12.2017. године, у предметном регистру и претрази текста, бирањем одреднице „Заштита животне средине“, пронађене су две одлуке са ознаком ПУз у којима се испитује сагласност закона које је донела Народна скупштина Републике Србије са Уставом. Закони чија се сагласност са Уставом испитује су:

1. Закон о забрани изградње нуклеарних електрана у Савезној Републици Југославији (“Службени лист СРЈ”, број 12/95 и “Службени гласник РС”, број 85/05) и
2. Закон о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине (“Службени гласник РС”, број 99/09).

4.2.1. Закон о забрани изградње нуклеарних електрана у Савезној Републици Југославији

Уставном суду поднета је 2010. године иницијатива и допуна иницијативе за оцену уставности Закона о забрани изградње нуклеарних електрана у Савезној Републици Југославији (“Службени лист СРЈ”, број 12/95 и “Службени гласник РС”, број 85/05). Подносилац иницијативе сматра да наведени Закон није у складу са одредбама члана 83. Устава Републике Србије, због тога што се Законом ограничава слобода предузетништва и ставља ван снаге један од три преовлађујућа извора енергије. Према мишљењу подносиоца иницијативе Законом се ограничава и слободна конкуренција у енергетици и доприноси монополском положају јавних предузећа у области енергетике, чиме долази до повреде права из члана 84. Устава.

Закон о забрани изградње нуклеарних електрана у одредбама чл. 1. забрањује изградњу нуклеарних електрана, постројења за производњу нуклеарног горива и

¹³⁵ Д. Стојановић, Покретање нормативне контроле права у европском моделу уставног правосуђа, *op. cit.* стр. 75.

постројења за прераду исслуженог нуклеарног горива за нуклеарне електране у Савезној Републици Југославији. Забрана се односи и на доношење инвестиционих одлука, израду инвестиционих програма и техничке документације за изградњу нуклеарних електрана, постројења за производњу нуклеарног горива и постројења за прераду исслуженог горива за нуклеарне електране.¹³⁶

Уставни суд је оценио да је оспорени Закон донет са циљем заштите животне средине од нуклеарног ризика и штетног дејства јонизујућих зрачења, који би могли да се јаве приликом рада нуклеарно-енергетских постројења, тј. при производњи, коришћењу и одлагању радиоактивног нуклеарног материјала, што је и циљ заштитне одредбе из члана 74. Устава. Законодавац није забранио научноистраживачки рад у области нуклеарних наука, као и праћење развојних технологија у овој области и образовање високостручних кадрова. Став Уставног суда је да слобода предузетништва и слободна конкуренција нису поврђене, јер је законодавац овлашћен да их ограничи када оцени да је то потребно ради заштите здравља људи и животне средине.¹³⁷

Уставни суд није прихватио иницијативу за покретање поступка за утврђивање неуставности Закона и донео је решење о неприхватању иницијативе.

Иако је донет пре готово двадесет и пет година, Закон о забрани изградње нуклеарних електрана је после распада СРЈ и даље на снази у Републици Србији.

4.2.2. Закон о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине

Правни акт чија се уставност одредаба предлогом оспорава је Закон о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине (“Службени гласник РС“, број 99/09). Уставни суд у својој одлуци ни на једном месту не спомиње повреду права на здраву животну средину из члана 74. Устава, али члан 25. Закона у својим одредбама регулише заштиту животне средине чија се уставност испитује.

Подносилац предлога оспорава уставност одредаба чл. 25. тач. 1. и 5. Закона, наводећи да нису у сагласности са одредбом члана 183. ст. 2. тач. 2. Устава, јер аутономна покрајина у сфери заштите животне средине може да уреди само питања од покрајинског значаја која ће бити одређена законом, а не да уреди читаву област заштите животне средине за територију покрајине, како је прописано оспореном одредбом Закона.

¹³⁶ Члан 1. Закона о забрани изградње нуклеарних електрана у Савезној Републици Југославији, *Службени лист СРЈ*, број 12/95 и *Службени гласник РС*, број 85/05)

¹³⁷ Одлука Уставног суда ПУз-1575/2010 од 20.04.2011.

Као додатне разлоге за оспоравање ових одредаба предлагач наводи да одредба чл. 25. тач. 1. Закона није у сагласности ни са одредбом чл. 97. тач. 9. Устава, јер АП Војводина не може да уређује и обезбеђује заштиту животне средине и то као изворни посао, имајући у виду да је наведеном одредбом Устава утврђено да Република Србија уређује и обезбеђује систем заштите и унапређења животне средине. Предлагач такође сматра да одредба члана 25. тач. 5. Закона није у складу са одредбом чл. 87. ст. 1. Устава, јер су природна богатства у државној својини, и због тога само Република Србија може да одлучује о коришћењу природних богатстава, из чега проистиче да АП Војводина не може да врши контролу коришћења имовине која се налази у државној својини.

Уставни суд је у претходном поступку, на основу Закључка ГУз-353/2009 од 18. фебруара 2010. године, доставио Народној скупштини предлог за оцену уставности Закона на одговор. Овлашћење Уставног суда да захтева одговор на предлог, од стране доносиоца акта, налази се у члану 33. став 1. Закона о Уставном суду, а у вези са чланом 107. став 1. Закона којим се регулише однос Уставног суда према Народној скупштини.

Народна скупштина је у вези са оспореним одредбама чл. 25. тач. 1. и 5. Закона у свом одговору навела да је чланом 183. ст. 2. тач. 2. Устава утврђена надлежност аутономних покрајина да, у складу са законом, уређују питања од покрајинског значаја у областима водопривреде, шумарства, лова, риболова и заштите животне средине, које су обухваћене наведеним одредбама Закона, чиме су у складу са Уставом уређена питања од покрајинског значаја у наведеним областима из изворне надлежности аутономних покрајина и то у складу са системским законима којима се уређују ове области на нивоу Републике. Народна скупштина сматра да су оспорене одредбе у сагласности са одредбама чл. 97, 177. и 183. ст. 2. тач. 2. Устава.

Уставни суд је приликом разматрања одредбе чл. 25. тач. 1. Закона, којом је одређено да АП Војводина уређује, унапређује и обезбеђује заштиту животне средине за своју територију, оценио да је дошло до преноса целе области заштите животне средине из члана 183. ст. 2. тач. 2. Устава у изворну надлежност аутономне покрајине и да наведена одредба није у сагласности са Уставом, што је резултирало доношењем одлуке о утврђивању несагласности.¹³⁸

¹³⁸ Одлука Уставног суда ГУз-353/2009 од 10.07.2012.

Одредбу чл. 25. тач. 5. Закона, којом је као један од изворних послова АП Војводине предвиђено да врши контролу и заштиту коришћења природних ресурса и добара на територији АП Војводине, предлагач оспорава сматрајући да ова одредба није у сагласности са чланом 87. ст. 1. Устава према коме су природна богатства у државној својини, те стога само Република може да одлучује о њиховом коришћењу, из чега произилази да аутономна покрајина не може да врши контролу над коришћењем имовине која је у државној својини, а самим тим што је и одредбом чл. 87. ст. 3. Устава изричито утврђено да се природна богатства користе под условима и на начин предвиђен законом. Уставни суд је у овом случају пошао од тога да се одредбама члана 25. Закона уређују питања у којима је АП Војводина изворно надлежна у области заштите животне средине, па се у том смислу контрола коришћења и заштите природних ресурса и добара из тачке 5. овог члана не може односити, нити везивати за вршење својинског овлашћења, већ само на то да ли се природни ресурси и добра користе у складу са прописаним мерама и процедурама заштите животне средине. Из тих разлога Уставни суд је одбио предлог за утврђивање неуставности одредбе члана 25. тачка 5. Закона о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине.

4.3. Нормативна контрола других општих правних аката

Правило је да уставни судови оцењују само уставност подзаконских аката, тако да испитивање њихове законитости није њихова универзална надлежност. Најчешће ову оцену дају редовни судови, одлучујући о приговору незаконитости подзаконског акта, као прејудицијом питању. Важећи Устав је пошао другим путем, установљавајући монопол Уставног суда не само у контроли уставности, него и у оцени законитости нормативних аката. Све генералне правне норме начелно се могу подвргнути уставној контроли, независно од њиховог ранга, како са аспекта њихове конформности Уставу, тако и у погледу њихове супротности закону. Овај монопол снажно потврђује члан 63. Закона о Уставном суду, када судовима опште и посебне надлежности намеће обавезу, ако се у поступку који се пред њима води постави питање сагласности неког општег акта са законом, да застану са својим поступањем и покрену поступак пред Уставним судом. Тиме је практично одузето право редовним судовима да самостално врше оцену законитости подзаконских аката.¹³⁹

Резултати контроле законитости би могли озбиљније да се вреднују једино под условом да је оцена законитости прописа захтевана инцидентно, дакле, од редовних судова, или бар поводом уставних жалби, као претходно питање. Пренатрпан

¹³⁹ Д. Стојановић, Да ли и како реформисати Уставни суд? *op. cit.* стр. 35.

иницијативама за испитивање подзаконских аката Уставни суд нема довољно времена за решавање „крупних“ уставних спорова.¹⁴⁰ Сложићемо се са Стојановићем, да судови опште и посебне надлежности треба да одлучују о питањима законитости подзаконских аката, а да поступак пред Уставним судом треба покренути само уколико нису у могућности да сами дођу до решења. Када је реч о заштити животне средине и одлукама, на основу којих се врши текуће финансирање њене заштите, целисходније би било да о томе одлучују редовни судови како би се скратила дужина поступка. Ипак, када је реч о броју ових предмета пред Уставним судом, треба имати у виду да они чине мање од 2 посто од укупног броја предмета о којима одлучује Уставни суд, будући да се његова надлежност претворила у одлучивање по уставним жалбама.¹⁴¹

Уставни суд је, у временском периоду од 01.01.2007. до 31.12.2017. године, у шест предмета са ознаком IУо, испитивао уставност и законитост општих правних аката ниже правне снаге од закона који се односе на заштиту животне средине. Општи правни акти чија се уставност и законитост испитује у поступку пред Уставним судом су: Статут Аутономне покрајине Војводине (“Службени лист АПВ”, број 17/09), Уредба о заштити парка природе „Шарган-Мокра Гора“ (Службени гласник РС”, бр. 52/05, 105/05 и 81/08) и четири Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине јединица локалне самоуправе. Уставни суд је утврдио неуставност одредаба Статута Аутономне покрајине Војводине и Уредбе о заштити парка природе „Шарган-Мокра Гора“, а када је реч о Одлукама о накнади за заштиту и унапређење животне средине, Суд је донео две одлуке о утврђивању несагласности и два решења о одбацивању иницијативе.

4.3.1. Статут Аутономне покрајине Војводине

Уставни суд је на основу предлога за покретање поступка вршио оцењивање уставности одредаба Статута Аутономне покрајине Војводине (“Службени лист АПВ”, број 17/09). Поред предлога, Уставном суду поднете су и две иницијативе за покретање поступка за оцену уставности одредаба члана 26. ст. 1. и 2. Статута. Као један од чланова чија се уставност проверава је и члан 13. Статута, који носи назив „Заштита животне средине“ и члан 29. тачка 5. Статута, у коме су одређене надлежности покрајине у вези заштите животне средине.

¹⁴⁰ *ibid.*

¹⁴¹ У 2019. години 1,45%, од укупног броја предмета, пред Уставним судом чинили су предмети из свих осталих уставносудских надлежности, Преглед рада Уставног суда у 2019. години; 21.03.2020. http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4_2019.pdf

У члану 13. Статута прописано је да АП Војводина, у складу са законом, обезбеђује услове за заштиту и унапређење животне средине и предузима мере за спречавање и отклањање штетних последица које угрожавају животну средину и доводе у опасност живот и здравље људи.

Као разлоге оспоравања ове одредбе, предлагач наводи да оспорена одредба није у сагласности са одредбом члана 97. тачка 9. Устава којом је утврђено да Република Србија, поред осталог, уређује и обезбеђује систем заштите и унапређења животне средине, као и заштиту и унапређивање биљног и животињског света.

Скупштина Аутономне покрајине Војводине указује на одредбу члана 74. став 2. Устава, којом је утврђено да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран за заштиту животне средине, сматрајући да је оспорена одредба Статута само поново констатовала утврђену уставну обавезу аутономне покрајине. Скупштина је закључила да оспорена одредба није несагласна са Уставом, посебно имајући у виду да садржи ограничење према коме АП Војводина заштиту животне средине обезбеђује у складу са законом.

Уставни суд је у својој одлуци заузео став да је неспорно да је Уставом утврђена одговорност и аутономне покрајине за заштиту животне средине, али оно што оспорену одредбу чини неуставном је то што се из ње ни на који начин не може закључити да одговорност АП Војводине у овој области извире из Устава. Напротив, конципирана као једна од „Основних одредаба“ Статута, без позивања и упућивања на Устав и прописујући овлашћења АП Војводине у области заштите животне средине на најопштији начин, упућује на закључак да уређење целокупне области заштите животне средине на територији АП Војводине представља њену изворну надлежност – „одговорност“, коју она врши „у складу са законом“.¹⁴²

Основаност оваквог закључка Уставног суда потврђује и потоња одредба члана 29. тачка 5. алинеја 1. Статута којом се, као прва од надлежности АП Војводине у области заштите животне средине наводи да АП Војводина „уређује, унапређује и обезбеђује заштиту животне средине у складу са Уставом, потврђеним међународним уговором и законом“. У вези са тим, Уставни суд подсећа да је, из разлога што нема уставноправног основа да се цела област уређивања друштвених односа из члана 183. став 2. Устава пренесе у изворну надлежност аутономне покрајине, у одлуци ПУз-353/2009 утврдио да није сагласна са Уставом одредба члана 25. тачка 1. Закона о

¹⁴² Одлука Уставног суда ПУо-360/2009 од 05.12.2013.

утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине, којом је било предвиђено да АП Војводина уређује, унапређује и обезбеђује заштиту животне средине за територију АП Војводине. Стога ни одредница садржана у одредби члана 13. Статута да АП Војводина то чини „у складу са законом“, не може да отклони неуставност оспорене одредбе.

Дакле, имајући у виду да оспорена одредба према својој садржини не представља поновну констатацију уставне обавезе аутономне покрајине, како то тврди доносилац Статута, већ Статутом утврђен основ да АП Војводина, у складу са законом, самостално уређује целу област заштите животне средине на својој територији, то је Уставни суд, полазећи од образложења и разлога неуставности одредбе члана 25. тачка 1. Закона о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине, детаљно изложених у одлуци ИУз-353/2009, оценио да оспорена одредба члана 13. Статута није у сагласности са Уставом.

Уставни суд је утврдио да одредба члана 29. тачка 5. алинеја 1. Статута није у сагласности са Уставом из истих разлога из којих је утврђена неуставност одредбе члана 25. тачка 1. Закона о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине.

Одлука ИУо-360/2009 се разликује од свих одлука обрађених у овом раду јер једина садржи у себи издвојено мишљење, судије проф. др Драгана Стојановића и сагласност на издвојено мишљење судије Предрага Ћетковића. Наведена Одлука, је јединствена и по томе што је Уставни суд искористио своје овлашћење утврђено чл. 58. став 4. Закона о Уставном суду о одлагању објављивања одлуке у “Службеном гласнику Републике Србије, на максимални Законом прописан рок од шест месеци, како би Скупштина АП Војводине усагласила Статут са Уставом, а у циљу несметаног остваривања права грађана на покрајинску аутономију.

Заједничко одлуци ИУз-353/2009 и одлуци ИУо-360/2009 је регулисање исте материје у смислу заштите животне средине у општим актима чија се уставност испитује. Статут Аутономне покрајине Војводине је донет у складу са Законом о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине, а имајући у виду да велики број одредаба Закона није у сагласности са Уставом, јавља се и несагласност Статута са Уставом. Одлука ИУз-353/2009 је донета након три године од подношења предлога за утврђивање уставности, а одлука ИУо-360/2009 је донета након четири године. Временски, доношења аката чија се уставност испитује, дешава се годину дана након неуставног проглашења државе Косово, до тада аутономне покрајине са суштинском аутономијом у оквиру Републике Србије; имајући у виду чињеницу да се оспореним

правним актима уређује надлежност аутономне покрајине, можемо приметити да су предлагачи оспореним правним актима посветили велику пажњу, с обзиром да је Уставном суду предложено да у целини утврди несагласност наведених аката са Уставом.

4.3.2. Уредба о заштити парка природе „Шарган-Мокра Гора“

У поступку за оцену уставности и законитости одредаба чл. 5. до 8. Уредбе о заштити парка природе „Шарган-Мокра Гора“ (Службени гласник РС”, бр. 52/05, 105/05 и 81/08), подносилац иницијативе сматра да проглашење Парка природе “Шарган-Мокра Гора” за заштићено природно добро од изузетног значаја, прве категорије, није у сагласности са Правилником о категоризацији заштићених природних добара (“Службени гласник РС”, бр. 30/92), да је подручје овог заштићеног добра битно проширено изменама и допунама Уредбе и да је допуштено да се својина и употреба имовине ограничи аутономним актом староца. Иницијатор сматра да Уредбом није утврђен јавни интерес за ограничење права својине чиме долази до повреде права на мирно уживање имовине предвиђеног чл. 1. Првог протокола уз Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода.

Уставни суд је утврдио да су одредбе чл. 6, 7. и 8. Уредбе које се односе на одређивање староца, односно управљача, начин спровођења програма управљања и дужности и обавезе управљача у односу на унутрашњи ред и чување заштићеног подручја, као и доношење аутономних аката, донете у границама уставних и законских овлашћења.¹⁴³

Уставни суд је донео решење о неприхватању иницијативе за покретање поступка за утврђивање неуставности и незаконитости одредаба члана 5. ст 3. и 4, чл. 6, 7. и 8. Уредбе. Суд је истим решењем покренуо поступак за оцену уставности и законитости одредаба члан 5. ст. 1. и 2. наведене Уредбе. Овлашћење за овакво одлучивање Уставног суда проистиче из чл. 53. Закона о уставном суду који у ставовима 1. и 2. предвиђа да када Уставни суд оцени да има основа за покретање поступка поводом иницијативе, поступак се покреће решењем, а када је иницијатива неприхватљива јер изнетим разлозима оспоравања није поткрепљена тврдња да има основа за покретање поступка, иницијативу ће решењем одбацити.¹⁴⁴

У даљем поступку Уставни суд је оценио да се основано може поставити питање да ли је Влада прекорачила овлашћење из закона одређујући забране у режиму заштите

¹⁴³ Одлука Уставног суда ПУо-49/2009 од 29.03.2012.

¹⁴⁴ Члан 53. Закона о Уставном суду, *op. cit.*

II и III степена, односно да ли су поједине забране предвиђене оспореним чланом 5. Уредбе ограничиле право коришћења на пољопривредном, шумском и грађевинском земљишту на начин супротан закону и да ли је на тај начин повређено уставно начело о ограничењу људских и мањинских права, као и Уставом и општеприхваћеним правилима међународног права гарантовано право на мирно уживање имовине.

Уставни суд је утврдио да нису у сагласности са Уставом, потврђеним међународним уговором и законом одредбе члана 5. став 2. тачка 1. и члана 5. став 2. тачка 5. у делу који гласи: “чиста сеча и“ Уредбе о заштити Парка природе “Шарган-Мокра Гора”.

Несагласним одредбама члана 5. став 2. тачка 1. Уредбе, осим забрана из става 1. овог члана прописана је и додатна забрана којом се на површинама на којима је утврђен режим заштите II степена, забрањује: изградња објеката, осим реконструкције, адаптације и санације затечених зграда, путева, електро, телефонске и водоводске мреже, непокретних културних добара, спомен-обележја, јавних чесми и других објеката на постојећим грађевинским парцелама.

Законодавац је дозволио само ону изградњу која се врши у складу са Законом о заштити природе, Законом о планирању и изградњи и на основу одговарајућег просторног плана подручја посебне намене и урбанистичког плана, док је Уредбом забрањена свака изградња, па и она која испуњава законске услове за изградњу објеката и газдовање шумама и шумским земљиштем.

Чланом 5. став 2. тачка 5. Уредбе, забрањује се чиста сеча и крчење шуме, одлагање и депоновање посечене дрвне масе у шуми и крај путева, сеча највећих, репрезентативних и најстаријих стабала дрвећа и примерака ретких и значајних врста дрвећа и жбуња.

Законом о шумама и одговарајућим планским документима о шумарству је предвиђено ограничено газдовање шумама, које укључује и чисту сечу шуме, што значи да је дозвољена само она чиста сеча, односно коришћење шуме које се врши у складу са овим законом, за разлику од Уредбе која забрањује сваку чисту сечу, па и ону која је планирана као редован вид обнављања шуме у смислу члана 9. став 1. тачка 2. Закона о шумама.

Када је реч о повреди права на мирно уживање имовине, Уставни суд је оценио да је оспореним одредбама Уредбе, ограничен начин коришћења земљишта противно одредбама члана 58. став 3 и члана 88. Устава, с обзиром да се таква ограничења могу прописати једино законом и да су оспореним одредбама прекршена и основна начела из

члана 18. и 20. Устава, јер се њима на недопуштен начин ограничава право на имовину које је поред Устава загарантовано и чланом 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода.

Уредба о заштити Парка природе “Шарган-Мокра Гора је један од два подзаконских опшних аката чији је доносилац Влада, а чија се уставност и законитост оцењује у поступку пред Уставним судом. За донешење одлуке Уставном суду су биле потребне три године.

4.3.3. Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Бор

У овом предмету Уставном суду је поднета иницијатива за покретање поступка за оцену уставности и законитости Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине (“Службени лист општине Бор”, бр. 6/10 и 12/10). Уз иницијативу је поднет и захтев за обуставу извршења појединачног акта који је одбачен.

Иницијатор сматра да Привремени орган општине Бор нема овлашћење да доноси одлуке којима се драстично повећава накнада за заштиту и унапређење животне средине. По мишљењу иницијатора питање повећања накнаде не спаде у текуће и неодложне послове и из тог разлога Привремени орган општине Бор нема овлашћење да одлучује о накнади, јер повећањем накнаде долази до кршења одредаба члана 86. став 4. Закона о локалној самоуправи, а у вези са чланом 176. став 1, чланом 190. став 1. тачка 6. и 8. и чланом 192. став 2. и 3. Устава и чланом 87. ст. 1. и 2. Закона о заштити животне средине. Иницијатор сматра да привремени орган не може да врши оне послове којима се трајно уређују односи који су предмет оспораване Одлуке.

Скупштина општине Бор, у свом одговору наводи да је до успостављања Привременог органа дошло на основу Одлуке Владе, којом се уједно и распушта Скупштина, те да је ова одлука у складу са чланом 86. став 4. Закона о локалној самоуправи као и Законом о финансирању локалне самоуправе. Скупштина сматра да је реч о Одлуци која се доноси приликом усвајања буџета и да се таква одлука касније не би могла донети, јер је доношење одлуке било неопходно ради несметаног функционисања општине Бор и да је Одлука касније престала да важи доношењем нове Одлуке о накнади за заштиту и унапређивање животне средине (“Службени гласник РС”, број 21/10) од стране Скупштине општине Бор.

Уставни суд је утврдио да је Привремени орган општине Бор донео оспорену Одлуку, на основу члана 87. став 2. Закона о заштити животне средине (“Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09 и 72/09), члана 2. Уредбе о одређивању активности чије

обављање утиче на животну средину (“Службени гласник РС”, бр. 109/08 и 8/10), члана 2. и 3. Уредбе о критеријумима за утврђивање накнаде за заштиту животне средине и највишег износа накнаде (“Службени гласник РС”, бр. 111/09), члана 2. и 3. Одлуке о распуштању Скупштине општине Бор и образовању Привременог органа општине Бор (“Службени гласник РС”, број 11/10) и члана 43. Статута општине Бор (“Службени лист општине Бор”, број 7/08).¹⁴⁵

Након изјашњења иницијатора да остаје при својој иницијативи, будући да је реч о одлуци која је престала да важи, Уставни суд је заузео став да Привремени орган општине Бор није прекорачио своја овлашћења доношењем оспорене одлуке, јер се ради о акту чије доношење је у надлежности Скупштине општине Бор, а послове из надлежности распуштене Скупштине вршио је Привремени орган општине Бор, сагласно Уставу и закону. Право грађана на локалну самоуправу, која се остварује између осталог и преко слободно изабраних представника, није нарушено имајући у виду да рад привременог органа престаје конституисањем нове скупштине. Из тог разлога Уставни суд је донео решење о одбацивању иницијативе за покретање поступка за оцену уставности и законитости Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине. Уставни суд је донео решење две године након подношења иницијативе.

Не можемо рећи да је ова одлука Привременог органа Бор неуставна с обзиром да је свако одговоран за очување и унапређење животне средине, независно да ли је реч о сталном или привременом органу локалне самоуправе.

4.3.4. Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Врбас

Уставном суду су поднете две идентичне иницијативе за покретање поступка за оцену уставности и законитости члана 2. Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине („Службени лист општине Врбас“, бр. 25/09, 1/10, 4/10, 16/10 и 13/11) и члана 2. Уредбе о одређивању активности чије обављање утиче на животну средину („Службени гласник РС“, бр. 109/09 и 8/10).

Из иницијативе очигледно произилази да се одредбе Одлуке која се оспорава односе само на важећу одредбу члана 2. тачка 3. Одлуке, којом су као обвезници плаћања накнаде за заштиту животне средине одређена правна лица и предузетници чије активности обухватају пројекте за које је обавезна процена утицаја на животну средину и пројеката за које се може захтевати процена утицаја на животну средину, а не и на друге две категорије обвезника плаћања, имаоце права својине на непокретности и

¹⁴⁵ Одлука Уставног суда ПУо-1537/2010 од 12.12.2012.

закупце. У Одлуци је чланом 3. предвиђено да обвезници чије активности обухватају пројекте за које је обавезна процена утицаја на животну средину или се може захтевати процена утицаја на животну средину плаћају накнаду у износу од 0,4 % оствареног прихода на годишњем нивоу, а ако остварују активности на територији више општина, накнада се утврђује сразмерно оствареном приходу на територији општине Врбас.

Скупштина општине Врбас у свом одговору наводи да су оспорена Одлука и утврђена висина, рокови, обвезници, начин плаћања и олакшице донети на основу члана 87. Закона о заштити животне средине и Уредбе коју је донела Влада у овој области, и из тог разлога нису у супротности са Уставом и законом.

Уставни суд је оценио да је Скупштина општине Врбас поступила у складу са овлашћењем из члана 87. став 8. Закона о заштити животне средине и Уредбе о одређивању активности чије обављање утиче на животну средину, а да су наводи иницијатора да се одређивањем висине накнаде за заштиту и унапређење животне средине директно утиче на уништење економске моћи пореског обвезника, неосновани и да се не могу довести у везу са чл. 91. став 2. Устава, будући да је исти принцип, да је обавеза плаћања пореза и других дажбина општа и да се заснива на економској моћи обвезника, садржан и у оспореној Одлуци.¹⁴⁶

Иницијатори оспоравају члан 2. Уредбе о одређивању активности чије обављање утиче на животну средину, истичући да постоји контрадикторност између ст. 1. и ст. 2. овог члана. У првом ставу Уредбе активности се дефинишу као сви захвати (стални или повремени) којима се мења или може мењати стање и услови у животној средини”, док став 2. те активности дефинише као пројекте, под којима Закон о процени утицаја на животну средину подразумева извођење грађевинских радова, уградњу инсталација, постројења и опреме, њихову реконструкцију, уклањање и/или промену технологије, технологију процеса рада, сировине, репроматеријала, енергената и отпада, као и остале интервенције у природном окружењу, укључујући радове који обухватају експлоатацију минералних сировина. По мишљењу иницијатора наведена дефиниција “пројекта” не може се довести у везу са оствареним приходом на годишњем нивоу који представља један од критеријума приликом утврђивања накнаде за заштиту и унапређење животне средине.

У погледу иницијативе за оцену уставности и законитости члана 2. Уредбе о одређивању активности чије обављање утиче на животну средину, а који се заснивају

¹⁴⁶ Одлука Уставног суда IУо-1176/2010 од 26.12.2012.

на разлозима о међусобној контрадикторности члана 1. и члана 2. ове Уредбе, Уставни суд је указао да он није надлежан да одлучује о усклађености решења у једном истом правном акту сагласно одредбама члана 167. Устава.

Уставни суд је донео решење о одбацивању иницијативе за покретање поступка за оцену уставности и законитости чл. 2. тачка 3. Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине и члана 2. Уредбе о одређивању активности чије обављање утиче на животне средину, као и захтев за обуставу извршења појединачног акта или радње која је предузета на основу Одлуке.

4.3.5. Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Ћуприја и општине Мионица

На овом месту ћемо заједно размотрити 2 одлуке, имајући у виду да обе одлуке садрже сличан чињенични и правни основ. Правни акти чија се уставност и законитост оспорава су Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине (“Службени гласник општине Ћуприја” бр. 7/10 и 9/12) и Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Мионица (“Службени гласник скупштине општине Мионица” бр. 2/11). Иницијатори наводе исте разлоге због којих оспоравају наведене одлуке. По мишљењу иницијатора оспорене Одлуке нису у сагласности са Уставом и законом, из разлога што предлагачи овог акта, пре доношења Одлука, нису одржали јавну расправу, а на шта их обавезују одредбе члана 7. став 2. Закона о финансирању локалне самоуправе, као и да нису усвојили ове Одлуке у поступку утврђивања буџета за 2010. односно 2011. годину, како је прописано истим чланом Закона, већ су усвојили одлуку средином 2010. одн. 2011. године.

Доносилац Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Ћуприја, у свом одговору тврди да су више пута одржане седнице стручног радног тела Скупштине општине и да су на јавну расправу учествовали представници јединог легитимног удружења малих привредника и предузетника на територији општине Ћуприја, а с обзиром да се Одлука односи на мањи број привредних субјеката са територије општине Ћуприја, није организована шира јавна расправа, већ само расправа са оним привредним субјектима на које се оспоравана Одлука односи и примењује. У одговору се додаје и да су јавној расправи присуствовали одборници из групе грађана “Раваница”, који су могли да предложе одржавање шире јавне расправе, као и да су прибавили мишљење Министарства животне средине и просторног планирања по коме су и поступили.

Уставни суд је констатовао да одржана радна седница стручног радног тела Скупштине општине Ћуприја, ни на који начин не представља ни по форми ни по садржини одржавање јавне расправе у поступку доношења Одлуке. Статутом општине Ћуприја у члановима 92. и 93. прописано је да су органи општине дужни да одрже најмање једну јавну расправу која подразумева отворени састанак представника надлежних органа Општине са заинтересованим грађанима и представницима удружења грађана и средстава јавног обавештавања. У својој одлуци Уставни суд је утврдио да оспорена Одлука није у сагласности са Законом о финансирању локалне самоуправе и да је њоме прекршено и уставно право на обавештеност гарантовано чланом 51. став 1. Устава, као и начело хијерахије домаћих правних аката, којим је утврђено да општи акти јединица локалне самоуправе морају бити у складу са законом, из члана 195. став 2. Устава.¹⁴⁷

Када је реч о наводима иницијатора да је оспорена Одлука морала бити донета у поступку утврђивања буџета за 2010. годину, а не половином те године, Уставни суд указује да наводи иницијатора нису оправдани, јер таква обавеза није утврђена приликом доношења Одлуке, већ само када се одлука овакве врсте мења у току године и то само једанпут годишње у поступку утврђивања буџета за наредну годину.

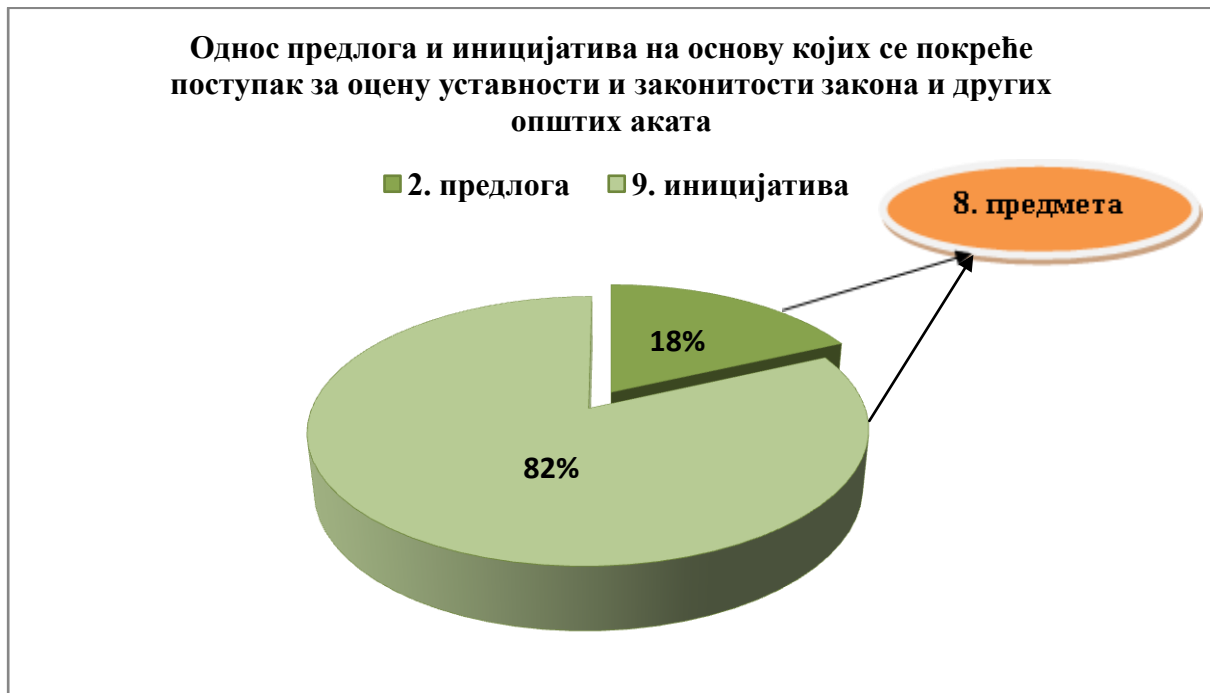
Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Мионица, се разликује од Одлуке о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Ћуприја, јер општинска управа општине Мионица, одбија да да одговор Уставном суду чак два пута, већ му само доставља усвојену Одлуку о накнади и мишљење Министарства животне средине, рударства и просторног планирања број 401-00-17/2011-01 од 22. марта 2011. године, без изјашњавања о основаности иницијативе. Разлика у овим одлукама је што се у одлуци ИУо-338/2013 захтева и обустава извршења појединачног акта донетог на основу оспорене одлуке, који је Уставни суд одбацио, сагласно одредби члана 56. став 3. Закона о Уставном суду.¹⁴⁸

Уставни суд је утврдио да ни Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Ћуприја, ни Одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине општине Мионица нису у сагласности са Уставом и законом. За доношење одлуке ИУо-1256/2010 Уставном суду су биле потребне две године, а за доношење одлуке ИУо-338/2013 једна година.

¹⁴⁷ Одлука Уставног суда ИУо-1256/2010 од 20.12.2012.

¹⁴⁸ Одлука Уставног суда ИУо-338/2013 од 20.03.2014.

Овакво поступање јединица локалне самоуправе приликом доношења одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине, могло би нас довести до закључка да постоји проблем недовољно обученог кадра, погрешног тумачења закона и постављања економских интереса на првом месту. Својим одлукама локалне самоуправе довеле су у питање поштовање права на доступност информација и учешће јавности у доношењу одлука у еколошким питањима гарантованог Архуском конвенцијом.

Графикон број 1. Однос предлога и иницијатива на основу којих се покреће поступак за оцену уставности и законитости закона и других општих аката

Подаци садржани у графикону показују нам да су у осам предмета, који се односе на заштиту животне средине, у периоду од 01.01.2007. до 31.12.2017. године, у поступцима за оцену уставности и законитости закона и других општих аката, Уставном суду поднета два предлога и девет иницијатива. Процентуални однос иницијатива и предлога доводи до закључка да је Уставни суд у највећем броју предмета одлучивао на основу иницијативе за покретање поступка. На графикону се види да број иницијатива премашује број предмета, што је последица чињенице да право на иницијативу има свако физичко и правно лице, а право на предлог ограничен број предлагача.

4.4. Уставна жалба

Устав у члану 170. прописује да се уставна жалба може изјавити против појединачних аката или радњи државних органа или организација којима су поверена

јавна овлашћења, а којима се повређују или ускраћују људска или мањинска права и слободе зајемчене Уставом, ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту.¹⁴⁹ Устав је установио инструмент који служи заштити људских права пред Уставним судом, али није експлицитно установио и надлежност Уставног суда (чл. 167.) да непосредно одлучује о заштити људских и мањинских права. стр.¹⁵⁰

Законом о Уставном суду у члану 82. на исти начин се одређује против којих аката и радњи је дозвољена уставна жалба уз додатно одређење да се уставна жалба може изјавити у случају повреде или ускраћивања људских или мањинских права и слобода ако је законом искључено право на њихову судску заштиту.

Специјална уставноправна заштита основних права, која се на овај начин обезбеђује, потврђује њихов висок ранг и њихову супериорност у односу на обично законодавство. Иако су у поступку нормативне контроле ефекти заштите људских права изражени, несумњиво је да је највећи домет у заштити права грађана и уставности признавање могућности да се сам грађанин-појединац непосредно обрати Уставном суду ради заштите својих права или Устава. Успостављање уставне жалбе доприноси да носиоци јавних функција буду обазривији и да не прекорачују своја овлашћења, што неминовно јача веру у принцип владавине права. У данашњим уставносудским системима, као "репер" заштите Уставом гарантованих права узимају се аустријски и немачки систем. Треба поменути и да је до скоро уставна жалба била доступна у малом броју европских држава, односно поред Аустрије и Немачке још је постојала у Шпанији. Данас, уставна жалба постоји у великом броју држава Централне и Источне Европе. Повећан степен свесности о питањима људских права у овим државама, настао као реакција на злоупотребе државне власти у ранијим режимима, водио је увођењу и експанзији правних механизма за заштиту уставних права и слобода.¹⁵¹

Све већа привлачност уставноправног судовања лежи у моралној снази коју је оно стекло у очима грађана који се уздају у суд ради осигурања остваривања слобода и права путем поштовања устава.¹⁵²

¹⁴⁹ Члан 170. Устава Србије

¹⁵⁰ М. Пајванчић, *Коментар Устава Републике Србије*, *op. cit.* стр. 218.

¹⁵¹ М. Настић, *Компаративна анализа европског и система заштите људских права у поступку по уставној жалби*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 63, Vol. LXIII, стр. 246-247.

¹⁵² Д. Симоновић, *Уставна жалба – теоријскоправни оквир*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр.1, Vol. LX, стр. 205.

4.4.1. Људска права која се штите у поступку по уставној жалби

Уставни суд је заузео став да се уставном жалбом штите се сва људска и мањинска права и слободе, индивидуална и колективна, зајемчена Уставом, независно од њиховог систематског места у Уставу и независно од тога да ли су изричито уграђена у Устав или су у уставноправни систем имплементирана потврђеним међународним уговорима.¹⁵³

Келзен је изричито упозорио на „опасност“ давања уставног статуса људским правима, која он изједначава са природним правима, јер би судска пракса неминовно довела до брисања разлике између „негативног“ и „позитивног“ законодавца. Својим настојањем да открију садржај и опсег природног права, уставне судије би, уствари, постали супер законодавци. Иако је Келзенова теорија данас генерално прихваћена, савремене Келзенове присталице тврде да уставни судови управо функционишу како би заштитили уставна права и да је та функција основа за легитимитет преиспитивања.¹⁵⁴

У поступку уставносудске заштите људских права Уставни суд пружа једнаку заштиту тзв. субстанцијалним правима, као и процесним правима које Устав гарантује. У поступку заштите процесних права пред Уставним судом редовни судови се појављују у двострукој улози: прво, они су у правном поретку примарни заштитник права грађана и друго, они могу својим поступањем и/или актима да угрозе уставом гарантована права у редовном судском поступку.¹⁵⁵

Да би једно право било подобно за непосредну уставносудску заштиту неопходно је да је то право нераскидиво везано за људску личност, да за њу има посебну вредност и значај.¹⁵⁶ Управо такав карактер има право на здраву животну средину, као право солидарности, иако им се у доктрини у почетку оспоравао карактер људских права, сматрајући их циљевима и вредностима којима државе и међународне организације треба да теже.¹⁵⁷ Посебна вредност овог права лежи у томе што се оно најнепосредније односи на право на живот и обједињује у себи и нека друга права која су услов људског опстанка, попут права на пијаћу воду и здраву храну, права на чист ваздух и незагађено земљиште, право на заштиту од буке и непријатних мириса и друга.

¹⁵³Ставови Уставног суда у поступку испитивања и одлучивања по уставној жалби, Су број I – 8/11/09, од 2. април 2009. године

¹⁵⁴A. S. Sweet, *Constitutional Courts and Parliamentary Democracy, West European Politics*, No. 1, Vol. XXV, pp. 81-82.

¹⁵⁵И. Пејић, Гаранције људских права у националном поретку: уставносудска заштита; у: Радивојевић З. (ур.), *Уставне и међународне гаранције људских права*, Ниш, 2008, стр. 267.

¹⁵⁶Д. Стојановић, *Уставно судство: Уставни суд Републике Србије*, Ниш, 2017. стр 129.

¹⁵⁷М. Младенов, *op. cit.* стр. 72.

4.4.2. Предмет уставне жалбе

Као предмет уставне жалбе јављају се акти органа јавне власти где разликујемо правне и материјалне акте законодавних, управних, извршних и судских органа, као и акте и радње привредних друштава и организација која врше јавна овлашћења. Под актима законодавне власти, који могу бити предмет уставне жалбе, сматрају се првенствено појединачни правни акти, одлуке и решења, а у неким државама попут Немачке и Пољске и закони. Акти управне власти који могу бити предмет уставне жалбе су најбројнији. Акти извршне власти су акти председника државе у моноцефалном и акти владе и председника државе у бифефалном систему организације извршне власти. Предмет уставне жалбе могу бити и акти јавних предузећа, јавних установа, локалних самоуправа и територијалних аутономија, различитих регулаторних агенција и сл.¹⁵⁸

Уставном жалбом могу се оспоравати оне радње јавних власти за које се тврди да повређују Уставом гарантовано право. Радња може бити активна, односно да представља неко чињење, као и пропуштање неке радње, непредузимање радње коју је требало предузети сагласно праву. Када радње представљају материјални акт, оне не производе непосредно правно дејство, али су нераскидиво повезне са правним актима, стицањем права или његовог остварења.¹⁵⁹

Након што је Уставни суд почео да доноси прве одлуке којима је након утврђивања повреде одређених Уставом зајемчених права и слобода поништавао одлуке редовних судова отворено је неколико спорних правних питања. Једно од питања је да ли су судови државни органи, а друго у случају потврдног одговора на прво, да ли Уставни суд може, у поступку преиспитивања, поништити одлуке редовних судова. Ако у уставном тексту пише „пред судовима и другим државним органима“, односно „државни органи, а нарочито судови“, језичким тумачењем се може закључити да уставотворац судове сврстава у државне органе, те нема никакве дилеме да ли он можда „свесно“ изоставља одредницу државни. Уставотворац само истиче посебан положај и улогу судова у односу на остале државне органе.¹⁶⁰ Када је реч о поништавању одлука редовних судова, противљење оваквом решењу закона из редова, пре свега, Врховног касационог суда добило и свој нормативни израз када је

¹⁵⁸ Д. Ђупић, *Оцена уставности аката и радњи судске власти*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2014, стр.139-140.

¹⁵⁹ Д. Стојановић, *Уставно судство: Уставни суд Републике Србије*, *op. cit.* стр. 133-134.

¹⁶⁰ С. Манојловић, *Уставна жалба у Републици Србији – нормативни и практични изазови*, *Хармониус*, бр. 1, Vol. II, стр. 139-140.

новелирањем ЗУС-а промењен чл. 89 ст. 2 овог закона, па је било прописано да Уставни суд, поред осталог, „може поништити појединачни акт осим судске одлуке“.¹⁶¹

Након ове законске измене институционалне физиономије уставне жалбе, Уставни суд је наставио да поступа по уставним жалбама које за предмет имају судске одлуке, али њихово усвајање није водило поништавању судских одлука, већ искључиво констатовању повреда уставних права и налагању надлежним судовима поновно одлучивање. Не мирећи се са законским преображајем института уставне жалбе, 12 јула 2012. године Уставни суд је покренуо поступак контроле уставности Закона о Уставном суду. Уставни суд је оценио да се основано поставља питање сагласности с Уставом одредбе Закона, којом су судске одлуке изузете од примене мере поништаја као уставносудске санкције за утврђену повреду Уставом зајемченог људског или мањинског права и слободе. Суд је утврдио несагласност оспорене одредбе Закона у наведеном делу са Уставом. Након ове одлуке, Уставни суд је наставио са поништавањем судских одлука.¹⁶²

Уставносудско испитивање судских одлука налази се у служби једног вишег циља – идеје непосредне заштите људских права. Она би обезбеђивала пуну делотворност и ефективну спроводљивост Уставом прокламованим правима појединца, што је више него довољна компензација за извесно одступање од правила да судске одлуке не могу да преиспитују органи који се налазе изван организма редовне правосудне власти. Ово одступање ипак не значи да Уставни суд преузима послове судске власти, јер остаје недирнуто право судова да самостално решавају спорове за које су надлежни. Од њих се једино захтева да те спорове решавају на начин којим се неће повредити Уставом гарантована права појединаца.¹⁶³ Поступак по уставној жалби најчешће подразумева испитивање последње судске одлуке донете у низу, тј. одлуке суда донете по последњем редовном правном леку.¹⁶⁴

Уставни суд не испитује процедуру и начин одлучивања редовних судова, већ је његов задатак да испита схватање основног права од стране редовног суда. Полази се од претпоставке да је важеће тзв. уставно право и не улази се у домен других грана права (на пример, кривичног или грађанског права). Уставни суд врши контролу

¹⁶¹ *ibid.* стр. 144-145.

¹⁶² Д. Симовић, Да ли је уставна жалба делотворно правно средство? - Осврт на десет година примене Устава Србије од 2006. године, Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави, Београд, том 1, 2017, стр. 103.

¹⁶³ Д. Стојановић, Уставносудско испитивање судских одлука, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр. 74, Vol. LV, стр. 39.

¹⁶⁴ *ibid.* стр. 40.

„уставне оправданости“ у разумевању основних права, односно права гарантованих уставом и потврђеним међународним уговорима.¹⁶⁵

4.4.3. Супсидијарност уставне жалбе

Уставна жалба представља изузетно, супсидијарно, допунско и помоћно правно средство заштите права и слобода и може се примењивати тек када се неко друго правно средство или правни лек искористи (или се покаже неделотворним, неефикасним, неефективним или немогућим за употребу), као и уколико други облик заштите није предвиђен. Из тог разлога, супсидијарност је суштинска одлика уставне жалбе, осмишљена у складу са позицијом Уставног суда као врховног коректива одлука осталих грана власти уколико нарушавају уставне принципе. Примарна заштита људских права је на судству, која треба да обезбеди њихову примену у конкретним случајевима, позивањем на објективно право. Жалилац пред судом или неким другим државним органом мора да тражи задовољење правде, а не одмах да се обрати уставном суду. Систем заштите људских права и основних слобода употпуњен је уставном жалбом, као крајњим средством када, начелно, остале институције заштите слобода и права нису испуниле свој задатак или би, пак, њихова интервенција закаснила са становишта заштите повређених слобода и права. Уколико не би постојала супсидијарност уставне жалбе, уставни суд би постао само један у низу редовних судова који врше заштиту основних права, а сама уставна жалба би изгубила карактер специфичног правног средства, претварајући се у ванредни правни лек.¹⁶⁶

На тај начин уставна жалба заиста постаје изузетно и допунско правно средство непосредне уставносудске заштите људских права, будући да је њено коришћење условљено исцрпљивањем свих расположивих и допуштених правних путева за заштиту повређених уставних права. Претпоставка исцрпљености правног пута је испуњена када више нема могућности истицања правних средстава, односно правни пут постоји докле год жалиоцу на располагању стоји (макар) још једно правно средство. Зато се са пуним правом истиче да је начело супсидијарности једно од суштинских обележја институционалне природе уставне жалбе.¹⁶⁷

¹⁶⁵ И. Пејић, Уставносудска контрола и карактер уставног спора, *op. cit.* стр. 136.

¹⁶⁶ Д. Ђупић, *op. cit.* стр. 150-151.

¹⁶⁷ Д. Симовић, Уставна жалба – теоријскоправни оквир, *op. cit.* стр. 215-216.

4.4.4. Рок за изјављивање уставне жалбе

Имајући у виду изузетан карактер овог института разумљиво је да се за подношење уставне жалбе, ради очувања правне сигурности и извесности, предвиђају прецизни и кратки рокови.¹⁶⁸

Уставна жалба се може изјавити у року од 30 дана од дана достављања појединачног акта, односно од дана предузимања радње којом се повређује или ускраћује људско или мањинско право и слобода зајемчена Уставом. Лицу које из оправданих разлога пропусти рок за подношење уставне жалбе, Уставни суд ће дозволити повраћај у пређашње стање ако то лице у року од 15 дана од дана престанка разлога који је изазвао пропуштање, поднесе предлог за повраћај у пређашње стање и ако истовремено са овим предлогом поднесе и уставну жалбу. После истека три месеца од дана пропуштања не може се тражити повраћај у пређашње стање.¹⁶⁹

4.4.5. Поступак одлучивања Уставног суда по уставној жалби

Поступак по уставној жалби започиње подношењем уставне жалбе Уставном суду и може да обухвати две фазе. Прва фаза се одликује тиме да се поступак одвија пред судијом известиоцем, који испитује постојање процесних претпоставки. Испитивање се односи на оцену допуштености, благовремености, уредности и постојање легитимације за изјављивање уставне жалбе, али и на оцену уставноправних разлога на којима се заснива тврдња да је појединачним актом јавне власти повређено Уставом гарантовано право. У другој фази поступка Уставни суд мериторно одлучује уколико уставна жалба испуњава све наведене процесне претпоставке.¹⁷⁰

Путем претходне селекције уставних жалби омогућује се нормалан рад уставног суда, но, истовремено, постоји опасност да се овај институт у пракси значајно релативизује и изузетно рестриктивно постави, због чега он може да изгуби свој значај. Поступак претходне селекције би требало да елиминира само оне уставне жалбе које не испуњавају формалне услове за подношење, будући да свако друго решење може да води злоупотреби овог механизма и произвољности у поступању.¹⁷¹

У случају да нису испуњене процесне претпоставке за одлучивање Мало веће, које чине троје судија, ће донети решење којим одбацује уставну жалбу. Мериторно одлучивање је у надлежности Великог већа које чине председник Суда и седам судија.

¹⁶⁸ *ibid.* стр. 214.

¹⁶⁹ Чл. 84. Закона о Уставном суду

¹⁷⁰ М, Настић, Одлучивање Уставног суда Србије у поступку по уставној жалби, *Правни живот*, бр. 12/2018, Vol. LXVII, стр 524-525.

¹⁷¹ Д. Симовић, Уставна жалба – теоријскоправни оквир, *op. cit.* стр. 218.

Уколико се не постигне једногласност на седници Великог већа, одлука ће се донети на седници Уставног суда.¹⁷²

У поступку по уставној жалби, Уставни суд доноси одлуке и решења. Одлуком се уставна жалба усваја или одбија као неоснована. Уставна жалба је основана уколико Уставни суд, након спроведеног поступка испитивања утврди да је конкретним појединачним актом, судском одлуком или другим актом, повређено Уставом гарантовано право. Првим ставом изреке одлуке, Уставни суд усваја уставну жалбу, утврђује да је оспореним актом или радњом повређено или ускраћено право и слобода зајемчено конкретном одредбом Устава и одређује начин правичног задовољења.¹⁷³

Уставносудска заштита у области људских права не може имати искључиво за циљ констатацију постојања неуставности у конкретном случају. Констатација неуставности може да изазове ефекат у генералном смислу, ако се посматра функција уставног суда као „чувара устава“ и гаранта правног поретка. Са аспекта појединца, чија су права угрожена, ова констатација нема неки нарочити значај. Зато је од посебног значаја овлашћење Суда да директно утиче на рестаурацију повређеног или угроженог основног права.¹⁷⁴

Дејство одлуке Уставног суда може се односити не само према подносиоцу уставне жалбе, већ и према другим субјектима. Уколико је појединачним актом или радњом повређено или ускраћено људско право или слобода више лица, дејство одлуке Уставног суда односи се не само на лица која су изјавила уставну жалбу, већ и на сва друга лица која се налазе у истој правној ситуацији.¹⁷⁵

4.5. Одлуке Уставног суда у поступку по уставној жалби

Уставном суду поднесене су четири уставне жалбе у временском периоду од 01.01.2007. године до 31.12.2017. године, у којима се подносилац позива на повреду права на здраву животну средину из члана 74. Устава Републике Србије. Заједничка карактеристика изјављених уставних жалби је позивање подносилаца на повреду права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава. Уставни суд је у сва четири случаја донео одлуку о усвајању уставне жалбе у делу који се односи на повреду права на суђење у разумном року, а усвојио је само једну уставну жалбу у којој се подносилац позива на повреду права на здраву животну средину.

¹⁷² Маја Настић, Одлучивање Уставног суда Србије у поступку по уставној жалби, *op. cit.* стр. 525.

¹⁷³ *ibid.* стр. 526.

¹⁷⁴ И. Пејић, Гаранције људских права у националном поретку: уставносудска заштита, *op. cit.* стр. 268.

¹⁷⁵ М. Пајванчић, *Уставна заштита људских права*, *op. cit.* стр. 111.

4.5.1. Уставна жалба Уж-1198/2008 од 03.03.2011. године

Појединачни правни акти против којих је поднета уставна жалба су пресуда Општинског суда у Чачку П. 179/98 од 3. децембра 2007. године и пресуда Окружног суда у Чачку Гж. 741//08 од 9. јула 2008. године.

Подносилац уставне жалбе у својим наводима тврди да му је повређено право на суђење у разумном року у поступку који се водио пред Општинским судом у Чачку, право на правично суђење, право на једнаку заштиту права и на правно средство, право на мирно уживање својине, право на правну помоћ, право на здраву животну средину, начела равноправности свих облика својине, право на коришћење градског грађевинског земљишта и начела судске одлуке, зајемчених одредбама чланова 32. став 1, 36, 58, 67, 74, 86, 88. и 145. Устава Републике Србије. Подносилац се такође позвао на повреду права из члана 6. став 1. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, као и протокол 11 члан 1. уз Конвенцију.

У овој одлуци размотрићемо чињенично стање које се односи на повреду права из члана 74. Устава, односно права на здраву животну средину. Подносилац тврди да му је оспореним пресудама онемогућено да спречи изливање воде у своје двориште услед чега му је повређено право из одредаба члана 74. Устава.

Тужилац је у тужбеном захтеву пред првостепеним судом у Чачку тражио прво да тужени уклоне вертикалну азбестну цев која је постављена на зид тужиочеве непокретности, друго да затворе постојећу хоризанталну цев у свом дворишту и да изврше израду отвореног олучњака на бетонској подлози од олучне вертикале, која већ постоји на објекту тужиоца до зелене површине на парцели тужених у дужини од 1,20 метара, а ради одвајања кишнице и површинских вода и спречавања сливања кишнице на његовој парцели. Једино је трећи захтев усвојен. Поступак пред првостепеним судом трајао је девет година и десет месеци. Окружни суд у Чачку је одбио као неосноване жалбе тужиоца и туженика и потврдио је пресуду основног суда у Чачку.

Приликон разматрања Уставног суда да ли је дошло до повреде права на здраву животну средину, Уставни суд је закључио да у уставној жалби нису наведени уставноправни разлози који би упућивали на повреду овог права. Због наведеног, Уставни суд је донео одлуку којом је уставну жалбу у овом делу одбио као неосновану. Уставна жалба је усвојена једино у делу који се односи на повређено право подносиоца уставне жалбе на правично суђење, зајемчено одредбом члана 32. став 1. Устава

Републике Србије, у поступку који се водио пред Општинским судом у Чачку П. 179/98.¹⁷⁶

4.5.2. Уставна жалба Уж-1424/2008 од 31.03.2011. године

Предмет оспоравања у уставној жалби је пресуда Општинског суда у Новом Саду П. 7383/96 од 18. априла 2006. године и пресуда Окружног суда у Новом Саду Гж. 3947/06 од 16. октобра 2008. године. Подносиатељка уставне жалбе наводи да јој је повређено право на правично суђење из члана 32. ст 1. и повреда права на суђење у разумном року као и право на здраву животну средину из члана 74. Устава. У уставној жалби се наводи да је подносиатељка уставне жалбе поднела тужбу против “Електро Војводине”, а из разлога близине трафо станице и електричних каблова који су размештени у земљи испод куће и дуж спољног зида куће чиме је нарушено њено здравље.

Подноситељка наводи да је у тужбеном захтеву тражила да се размести и разводни кабл који се налази на капији њеног дворишта и онемогућава јој улазак аутомобилом у двориште. Такође наводи да и поред налаза и мишљења вештака да јој је здравствено стање угрожено, првостепени и другостепени суд су одбили њен тужбени захтев. Првостепени суд је у својој пресуди утврдио да се трафо станица уопште не налази на парцели тужитељке и да је удаљења од њене парцеле 2,40 метара, као и да није утврђено да зрачења потичу са спорне трафо станице.

Уставни суд је закључио да су првостепени суд у Новом Саду и другостепени суд у Новом Саду, утврдили да тужитељка није доказала довољан степен вероватноће настанка штете по њено здравље и квалитет живота нејонизујућим зрачењем, а као последица неадекватних мера предострожности од стране туженог. Уставни суд је такође оценио да су надлежни судови дали одговарајуће уставноправно образложење због чега није основан тужбени захтев подносиатељке. Од подношења тужбе до дана доношења оспорене првостепене пресуде протекло је девет и по година и заказано 20 рочишта, од којих је 11 одржано.¹⁷⁷

У овом предмету можемо приметити да је подносиатељка Уставне жалбе за разлику од предмета Уж-1198/2008, где се подносилац позива на повреду права из члана 74. Устава подробније образложила своје жалбене наводе у погледу повреде наведеног члана. Међутим, подносиатељка уставне жалбе погрешно наводи да се трафо станица налази на њеној парцели што је и првостепен суд утврдио. Истараживање о

¹⁷⁶ Одлука Уставног суда Уж-1198/2008 од 03.03.2011.

¹⁷⁷ Одлука Уставног суда Уж-1424/2008 од 31.03.2011.

електромагнетном зрачењу је такође потврдило да нема опасности од електромагнетног зрачења и да је зрачење у границама које препоручује Светска здравствена организација.

И ова уставна жалба је одбијена као неоснована у делу у коме се подносиатељка позива на повреду права на здраву животну средину из члана 74. Устава, а усвојена у делу који се односи на повређено право подносиатељке уставне жалбе на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава Републике Србије, у поступку пред Општинским судом у Новом Саду.

4.5.3. Уставна жалба Уж-2945/2013 од 23.12.2015. године

У овом предмету подносиатељка изјављује уставну жалбу против пресуде Првог основног суда у Београду у предмету П. 16/10 од 18. јуна 2012. године (раније предмет Првог општинског суда у Београду П. 2833/97) и пресуде Апелационог суда у Београду Гж. 8109/12 од 17. априла 2013. године. Подносиатељка тврди да јој је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1, право на имовину из члана 58. став 1. и право на здраву животну средину из члана 74. Устава Републике Србије. Подносиатељка истиче да надлежни судови нису ценили налаз и мишљење Градског завода за вештачење, као и део изјашњења судског вештака у вези септичке јаме чиме јој је повређено право из члана 74. Устава.

Првостепени суд је одбио као неоснован тужбени захтев којим је тражено да суд обавезе туженог да септичку јаму, која се налази у предњем делу дворишта поред куће тужиље, уклони и измести на растојање у складу са важећим стандардима и прописима у грађевинарству. Време које је првостепеном суду било потребно за доношење одлуке износи петнаест година од подношења тужбе.

Другостепени суд је навео да је првостепени суд правилно поступио приликом одлучивања о основаности тужбених навода у погледу измештања септичке јаме тужених, јер према налазима и мишљењима судских вештака грађевинске струке, септичка јама не пуни водомерни шахт тужиље, а сама област Крњаче је подручје са високим нивоом подземних вода и сама конфигурација терена и положај објеката је такав да се не може спречити утицај подземних вода. Овом суду било је потребно мање од једне године да одлучи о жалби против првостепене пресуде.

Пресуде првостепеног и другостепеног суда нису мањкаве у погледу погрешно утврђеног чињеничног стања или погрешне примене материјалног права, међутим чекање на пресуду првостепеног суда представља неразумно дуго трајање поступка

како по ставовима Уставног суда, тако и по критеријумима и мерилима међународних организација за заштиту људских права.

Уставни суд је оценио да подносиатеља уставне жалбе, у вези повреде права на здраву животну средину из одредаба члана 74. Устава, није навела уставноправне разлоге за тврдњу о повреди наведеног уставног права. Само постојање септичке јаме у туђем дворишту не би било довољно да се говори о повреди права на здраву животну средину.¹⁷⁸

Уставна жалба је усвојена и утврђено је да је у поступку који је вођен пред Првим основним судом у Београду у предмету П. 16/10 (раније предмет Првог општинског суда у Београду П. 2833/97) повређено право подносиатељке уставне жалбе на суђење у разумном року, гарантовано одредбом члана 32. став 1. Устава Републике Србије.

4.5.4. Уставна жалба Уж-7702/2013 од 07.12.2017. године

Одлука Уставног суда број 7702/2013, поводом изјављене уставне жалбе, је једина одлука која се не налази приликом претраживања у одредници о судским одлукама, већ у Билтену Уставног суда. Реч је о јединој одлуци у којој су подносиоци уставне жалбе више лица, у питању је дакле колективна уставна жалба. Жалиоци наводе да су им је повређена права гарантована одредбама чланова 32, 58, 68. и 74. Устава Републике Србије.

Правни акт против кога се изјављује уставна жалба је пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж. 3677/12 од 20. јуна 2013. године.

Повреду права из члана 74. подносиоци уставне жалбе виде у самом начину на који је суд вредновао налазе вештака Института за нуклеарне науке. Апелациони суд је одбио њихов захтев сматрајући необавезујућим мишљење и препоруке вештака, иако је у њима изнето мишљење о постојању и штетности електромагнетног зрачења са спорног стуба у односу на жива бића која се стално или повремено налазе у његовој близини. Подносиоци уставне жалбе повреду виде и у томе да је одбијањем њиховог тужбеног захтева другостепени суд омогућио вишедеценијско нарушавање њиховог здравља и повећао могућност настанка малигнух обољења код њих. Подносиоци од Уставног суда траже да утврди да су им повређена истакнута Уставна права, да оспорену пресуду поништи и наложи Апелационом суду у Новом Саду да поново одлучи о изјављеним жалбама.

¹⁷⁸ Одлука Уставног суда Уж-2945/2013 23.12.2015.

Анализирајући чињенично стање можемо приметити праву пинг понг игру између Општинског суда у Бачкој Паланци и Окружног суда у Новом Саду. Тужиоци су 21.03.2003. године подигли тужбу против Јавног предузећа “Електроурежа Србије”, чији је правни претходник, противно њиховој вољи, поставио спорни стуб. Општински суд у Бачкој Паланци донео је међупресуду, којом је утврдио постојање правног основа за накнаду нематеријалне штете због претрпљеног страха и за уклањање предметног далеководног стуба. Три пута је Окружни, односно Апелациони суд у Новом Саду укидао пресуде Општинског суда у Бачкој Паланци у делу који се односи на уклањање спорног далеководног стуба. Последња пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж. 3677/12, пре подношења Уставне жалбе, донета је 20. јуна 2013. године. Дакле, поступак пред првостепеним и другостепеним судом је трајао укупно нешто више од десет година.

Уставни суд је донео одлуку о усвајању уставне жалбе и утврдио да је ставом 2. изреке пресуде Апелационог суда у Новом Саду Гж. 3677/12 од 20. јуна 2013. године повређено право подносилаца уставне жалбе на правично суђење, гарантовано чланом 32. став 1. Устава Републике Србије у вези са правом на здраву животну средину из члана 74. Устава. Уставни суд је поништио наведени став пресуде Апелационог суда и одредио му да донесе нову одлуку о жалбама тужиоца и туженог изјављеним против пресуде Основног суда у Новом Саду – Судска јединица у Бачкој Паланци П. 54464/10 од 3. априла 2012. године.¹⁷⁹

Када је реч о повреди права зајемчених члановима 58. и 68. Устава, имајући у виду да је утврдио повреду права на правично суђење и наложио отклањање штетних последица, Уставни суд није посебно разматрао наводе о повреди ових права.

Заједничко одлуци Уж 7702/2013 и 1424/2008 је што је чињенично стање слично када је реч о електромагнетном и нејонизујућем зрачењу, а оно што их разликује јесте што је утврђено да је зрачење изнад границе дозвољених вредности чиме се нарушава здравствено стање људи који се налазе у близини изворишта зрачења.

Оно што ову одлуку чини различитом од других одлука анализираних у раду је што се први пут усваја уставна жалба у делу који се односи на повреду права на здраву животну средину из члана 74. Устава.

¹⁷⁹ Одлука Уставног суда Уж-7702/2013 од 07.12.2017, Билтен Уставног суда за 2017. годину, Београд, 2019, ЈП Службени гласник, стр. 612-629.

Табела број 1. Табеларни приказ поднесених уставних жалби

Редни број	Ознака и датум доношења одлуке	Члан Устава на чију повреду се позива подносилац уставне жалбе	Исход одлучивања	Правни акт којим је извшена повреда права
1.	Уж-1198/2008 од 03.03.2011.	Члан 32. став 1, 36, 58, 67, 74, 86, 88. и 145.	Одлука о усвајању-повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава	Пресуда Општинског суда у Чачку П. 179/98
2.	Уж-1424/2008 од 31.03.2011.	Члан 32. став 1. и 74.	Одлука о усвајању-повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава	Пресуда Општинског суда у Новом Саду П. 7383/96
3.	Уж-2945/2013 од 23.12.2015.	Члан 32. став 1, 58. став 1 и 74.	Одлука о усвајању-повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава	Пресуда Првог основног суда у Београду П. 16/10
4.	Уж-7702/2013 од 7.12.2017.	Члан 32, 58, 68. и 74.	Одлука о усвајању-повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава у вези са правом на здраву животну средину из члана 74. Устава	Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж. 3677/12

У табели можемо уочити да су се подносиоци уставних жалби у четири предмета, у периоду од 01.01.2007. до 31.12.2017. године, позивали на повреду права на здраву животну средину из члана 74. Устава. У сва четири предмета подносиоци уставних жалби су се позивали и на повреду права на правично суђење из члана 32. Устава, а у три предмета подносиоци су указивали на повреду права на имовину из члана 58. Устава. На повреду права из чланова 36, 67, 68, 86, 88. и 145. подносиоци уставних жалби су се позивали у по једном предмету. У сва четири предмета Уставни суд је утврдио да је дошло до повреде права на суђење у разумном року, односно повреде права на правично суђење, а само у једном предмету је утврђена повреда права на здраву животну средину. Правни акти којима је извршена повреда права су пресуде судова, и то три пресуде општинских, односно основних судова и једна пресуда

апелационог суда. Ова чињеница је разумљива, ако се има у виду да су судови одлучивали по десет и више година, што представља довољно дуг период да суд својим пасивним понашањем омогући нарушавање права на здраву животну средину.

Мау наводи да без обзира на правни систем - међународни, национални или субнационални - еколошка права наилазе на основну и очигледну истину, а то је да економске бриге обично преваладају над бригом о животној средини, а имовинска права обично преваладају над еколошким правима.¹⁸⁰ У том смислу се и у пракси Уставног суда Србије ретко могу наћи одлуке којима се штити право на здраву животну средину, а да се не захтева од Суда да утврди и повреду права на имовину.

¹⁸⁰ J. R. May, *op. cit.* p. 124.

V ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА И ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Европска конвенција за заштиту људских права основних слобода из 1950. године не предвиђа непосредну заштиту права на здраву животну средину. Наведено право није признато ни каснијим протоколима усвојеним уз Конвенцију. Ипак, Европски суд за људска права је препознао значај животне средине и у својој пракси је развијао тумачење одређених чланова Конвенције у контексту заштите права на здраву животну средину. У овом делу ћемо анализирати неке пресуде Суда и то редоследом чланова Конвенције.

5.1. Право на живот и право на здраву животну средину

У случају *Öneryıldız v. Turkey*, подносилац представке живео је у сиромашној четврти Имраније у Истанбулу у нелегално подигнутој згради на падини испод депоније смећа. На тој локацији је 28. априла 1993. године, око 11.00 сати, дошло до експлозије метана. Након што је растући притисак изазвао клизање терена, ерупција брда смећа је затрпала око десет кућа на падини испод њега, укључујући и дом подносиоца представке. У несрећи је погинуло 39 људи. Према извештају комисије вештака од 7. маја 1991. године, ова депонија није испуњавала техничке услове за рад и упозоравано је на могућност експлозије метана.

Индиректну заштиту праву на здраву животну средину, Суд је у овом случају пружио када је утврдио да позитивна обавеза предузимања свих неопходних корака да се заштити живот, у смислу члана 2, захтева пре свега темељну дужност државе да установи законодавни и управни оквир, сачињен тако да представља делотворно спречавање угрожавања права на живот. Ова обавеза је без сумње применљива посебно у контексту опасних делатности, где је поред тога потребно ставити посебан нагласак на прописе који се односе на специфичне карактеристике делатности која је у питању, посебно у погледу степена потенцијалне опасности по људске животе. Међу превентивним мерама би требало ставити посебан нагласак на право јавности на информисање, које је установљено праксом институција Конвенције.¹⁸¹ У овом предмету дошло је и до повреде права на имовину гарантованог чланом 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију.

У случају *Budayeva and Others v. Russia* подносиатељка представке наводи да је приликом активирања клизишта 2000. године у месту где је живела, дошло до одрона који су усмртили најмање осам људи, међу којима њеног супруга. И њен млађи

¹⁸¹ Case 48939/99, *Öneryıldız v. Turkey*, para 89-90.

син је био озбиљно повређен, док су друга подносиатеља представке и њена кћи од трења претрпеле озбиљне опекотине. Домови подносиатеља представке и њихова имовина су уништени и, премда им је обезбеђен бесплатан алтернативни смештај и једнократна материјална помоћ, њихово здравље се погоршало након ове несреће. Свих шест подносиатеља представке наводе да није било упозорења за хитне случајеве од стране надлежних органа на појаву клизишта.

Суд је закључио да међу превентивним мерама, посебан нагласак треба ставити на право јавности на информисање, које је утврђено у судској пракси. Признато је да се у контексту опасних активности опсег позитивних обавеза из члана 2. Конвенције у великој мери преклапа са обавезама из члана 8. Сходно томе начела развијена у пракси Суда, која се односе на питања планирања и заштите животне средине и утичу на приватни живот и дом, такође могу бити поуздан извор за заштиту права на живот.¹⁸²

Случај *Özel and Others v. Turkey* се односи на један од најразорнијих земљотреса који је потресао Турску у августу 1999. године. У земљотресу је погинуло око 17.000 људи. Епицентар је пријављен у Измиту. Међутим, због велике јачине земљотреса (7,2 по Рихтеровој скали), земљотрес је озбиљно погодио читаву провинцију Коцаели, иначе познату по сеизмичким активностима, а самим тим и град Цинарцик, где су настрадали чланови породице подносиоца представке. До несреће је дошло урушавањем зграда које је изградила компанија V.G. Arsa Ofisi. Против пет запослених из компаније покренут је кривични поступак због сумње да су проузроковали смрт жртава, јер су се зграде срушиле због лошег материјала који је коришћен у изградњи. Подносиоци представке су учествовали у поменутом поступку који је резултирао доношењем осуђујуће пресуде против двојице оптужених, док је у односу на остале наступила застарелост.

Суд сматра да члан 2. Конвенције захтева од државе не само да се уздржи од намерног изазивања смрти, већ и да предузме одговарајуће кораке како би заштитила животе оних који су под њеном јурисдикцијом. Та се обавеза мора тумачити у контексту било које активности, било јавне или не, којом може бити угрожено право на живот, али се примењује и када је право на живот угрожено природном катастрофом.¹⁸³

У наведеним случајевима право на живот било је уско повезано са правом на здраву животну средину. Реакција државних власти је изостала када је реч о превентивном деловању, које је и најважније када је у питању животна средина.

¹⁸² Case 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, *Budayeva and Others v. Russia*, para. 132-133.

¹⁸³ Case 14350/05, 15245/05 and 16051/05, *Özel and Others v. Turkey*, para. 170.

Неинформисање грађана о претњама које се односе на њихов живот представља велики пропуст државе, која је у првом реду одговорна за заштиту животне средине. У случају *Özel and Others v. Turkey* држава је одговорна чак и за ону штету коју причине привредни субјекти употребом некавалитетног материјала, што даја основа за поштравање прописа о градњи и повећању санкција у овој области.

5.2. Забрана мучења и право на здраву животну средину

У случају *Elefteriadis v. Romania* подносилац представке, који пати од хроничне плућне болести, издржава казну доживотног затвора. Између фебруара и новембра 2005. године био је смештен у ћелији са два затвореника који су пушили. У чекаоницама судова где су га позивали у више наврата између 2005. и 2007. године, такође је био затворен заједно са затвореницима који су пушили. Подносилац пријаве је даље тврдио да је био изложен дуванском диму приликом превоза између затвора и судова. Неуспешно се жалио затворским властима.

Чињеница да је дотични затвор био пренатрпан у релевантно време ни на који начин није ослободила власти од њихове обавезе да чувају здравље подносиоца представке. Чинило се да је чињеница да је подносилац представке на крају смештен у ћелију са непущачем настала због постојања довољног капацитета у затвору у којем је тада био затворен, а не због било каквих објективних критеријума у домаћем законодавству који омогућавају да пушачи и непущачи буду одвојени. Стога, није било ничега што би указивало на то да ће подносилац представке и даље бити затворен у тако повољним условима, ако би затвор у коме се налази морао бити пренатрпан у будућности.¹⁸⁴

У овом случају дувански дим представља несимњиво основ за примену члана 3. Конвенције. Подносиоцу представке затвор је једина животна средина до краја живота. У тој ситуацији је јасно да неодржавање хигијене ћелија, а нарочито дувански дим нарушавају његово право на здраву животну средину, и то у вези са нечовечним поступањем према затворенику.

5.3. Право на правично суђење и право на здраву животну средину

Суд је у случају *Taşkın and Others v. Turkey* приметио да степен ризика, који представља производња у руднику злата у Овацику, поступком испирања цијанидом, директно угрожава право подносилаца представке на њихов физички интегритет. Подносиоци представке користили су једина правна средства која су им била на располагању, да би се жалили на кршење њиховог права да живе у здравој и

¹⁸⁴ Case 38427/05, *Elefteriadis v. Romania*

уравнотеженој животној средини и на мешање у њихов начин живота.¹⁸⁵ У овом случају утврђена је повреда чл. 6. став 1. и чл. 8. Европске конвенције.

У случају *Okyay and Others v. Turkey*, подносиоци представке наводе да живе на удаљености од око 250 километара од 3 термоелектране. Они су се обратили надлежним органима управе са захтевом да термоелектране прекину са радом, јер представљају претњу по здравље људи и животну средину. Од надлежних органа нису добили одговор. Потом су подигли тужбу пред Управним судом, која је прихваћена. У извештајима стручњака, који су достављени суду, констатована је знатна емисија токсичних испарења и непостојање обавезних филтера за димњаке. У јуну 1996. суд је донео решење о обустави рада термоелектрана, утврдивши да оне раде без неопходних дозвола за изградњу, емисију гасова и испуштање отпадних вода. Овакав став заузео је и Врховни управни суд 1998. Међутим, Влада је одлучила да термоелектране наставе са радом, јер би у супротном дошло до несташице енергије и затварања радних места.

Иако подносиоци представке нису претрпели било какав економски или други губитак, ослањали су се на своје уставно право да живе у здравој и уравнотеженој животној средини. Наведено право је признато у Турској, што је видљиво из одредби члана 56. Устава и утврђено је одлукама управних судова. Утицај штетних гасова протеже се и на област у којој подносиоци представке живе и остварују своја права на заштиту свог физичког интегритета, упркос чињеници да ризик који они носе није тако озбиљан, специфичан и непосредан као ризик који имају они који живе у непосредној близини термоелектрана. У овом случају члан 6. (1) је применљив.¹⁸⁶

Претходно наведени случајеви нам показују да је неприхватљиво обављање делатности којима се прекомерно утиче на животну средину. Подносиоцима представки је ускраћено право на правично суђење, што може довести до закључка да су судови својим поступањем желели да заштите привредне субјекте који обављају делатност штетну по здравље људи и животну средину, а не грађане. Држава као алтернативно решење мора да обезбеди производњу злата новим технологијама, а добијање електричне енергије из обновљивих извора. На овај начин би се грађанима омогућило да несметано остварују своје право да живе у здравој животној средини.

Подноситељке представке у случају *L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium* су непрофитно удружење чија је делатност кампања за заштиту животне средине у регији Marche-Nassogne, која обухвата пет белгијских општина. Једна од општина је

¹⁸⁵ Case 46117/99, *Taşkın and Others v. Turkey*, para. 133.

¹⁸⁶ Case 36220/97, *Okyay and Others v. Turkey*, para. 65-69.

2004. године упутила писмо удружењу којим га информише, да је једном друштву додељена урбанистичка дозвола за проширење депоније смећа. Удружење је поднело захтев за судско преиспитивање одлуке и захтевало обустављање њеног извршења. Пресудом из 2004. године, одбијен је захтев за обустављање извршења одлуке уз образложење да он не садржи прописно изложене чињеница којима би се објаснила позадина спора. Пресудом донесеном 2007. године, захтев удружења за судско преиспитивање проглашен је неприхватљивим, јер није садржао чињенице које обезбеђују било коју додатну информацију, него се у захтеву једноставно наводи оспорена мера. Суд који је донео пресуду из 2007. године, је био суд у истом саставу који је размотрио предмет у вези са урбанистичком дозволом 2001. године по поднетом захтеву, и 2005. године у меритуму. Судија известилац је био исти у сва три предмета.

Суд је закључио да, иако је сврха побијања поступка била у основи заштита општег интереса, „спор“, који је покренуло удружење подносиоци представке, такође је имао довољну везу са „правом“ правног лица из члана 6, став 1, за који се не сматра да је аутоматски непримењив. У ствари, право јавности да буде обавештена и да учествује у процесу доношења одлука, када је у питању активност која представља ризик за здравље или животну средину, је било у средишту захтева удружења подносиоци представке.¹⁸⁷

Као и у случајевима животне средине у којима се нарушава право на живот, и у овом случају се јавља проблем информисања грађана, међутим овде није реч о изостанку обавештења од стране државе, већ о онемогућавању деловања удружења грађана да информишу јавност о потенцијалним ризицима по животну средину.

5.4. Право на поштовање приватног и породичног живота и право на здраву животну средину

У случају *López Ostra v. Spain*, подносиоци представке наводи да је у јулу 1988. године отпочело са радом, неколико метара далеко од њеног дома, постројење за прераду течног и чврстог отпада из кожара у Лорци. Убрзо након што је постројење отпочело са радом, дим из постројења је узроковао здравствене проблеме и неугодности бројном локалном становништву, укључујући и подносиоци представке.

Озбиљна загађења околине могу да утичу на добробит појединаца и спрече их да уживају у дому, на начин који штети њиховом приватном и породичном животу, а који озбиљно угрожава њихово здравље. Било да се питање анализира у смислу позитивне обавезе државе, да предузме разумне и одговарајуће мере ради заштите права

¹⁸⁷ Case 49230/07, *L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium*, para. 26.

подносиоце представке утврђених чланом 8. ставом 1, што подносиоца представке и жели у свом случају, или у смислу “мешања јавне власти” које треба да буде оправдано у складу са ставом 2, применљиви принципи су углавном слични. У оба контекста мора да се узме у обзир правични баланс који мора да се постигне између супротстављених интереса појединца и заједнице као целине и, у сваком случају, држава ужива одређени степен слободне процене. Суд запажа да је породица, уз све пратеће непогодности, трпела неугодности узроковане радом постројења више од три године пре пресељења из куће. Они су се преселили тек онда када је постало очигледно да та ситуација може да се продужи на неодређено време и када је педијатар ћерке гђе Lopez Ostra препоручио да то ураде.¹⁸⁸

У случају *Fadeyeva v. Russia*, подносиоца представке наводи да јој држава није омогућила пресељење из санитарне зоне фабрике за производњу челика у чијој близини је живела, а чије загађење прелази дозвољене границе.

Суд сматра да би било предалеко тврдити да су држава или загађивач имали обавезу да подносиоци представке омогуће бесплатно становање. Улога Суда није да диктира прецизне мере које треба да усвоје државе како би испуниле своје позитивне дужности према члану 8. Конвенције. У овом случају, међутим, иако је ситуација око фабрике захтевала посебан третман оних који живе у зони, држава није понудила подносиоци представке ефикасно решење које би јој помогло да се исели из опасног подручја. Надаље, иако је фабрика својим загађивањем прекршила домаће еколошке стандарде, нема назнака да је држава усвојила или применила ефикасне мере које би узеле у обзир интересе локалног становништва и које би могле да смањење индустријско загађење на прихватљив ниво. Суд закључује да, упркос широкој слободи сагледавања, тужена држава није успела да успостави правилан баланс између интереса заједнице и подносиоца представке да ефикасно ужива право на поштовање свог дома и приватног живота.¹⁸⁹

У случају *Brândușe v. Romania* подносилац представке, који је издржавао затворску казну, наводи да је морао да трпи изузетно непријатне мирисе, а што је и поткрепио студијама утицаја на животну средину које су стручњаци припремили на захтев власти, чиме је потврђен веома висок ниво загађења ваздуха на периферији депоније и „екстремна непријатност“ коју су претрпели становници суседних зграда. Иако се здравље подносиоца представке није погоршало због близине бивше депоније,

¹⁸⁸ Case 16798/90, *López Ostra v. Spain*, para. 51, 57.

¹⁸⁹ Case 55723/00, *Fadeyeva v. Russia*, para. 133-134.

требало би приметити да, у светлу закључака горе поменутих студија и дужине времена због које је подносилац морао да трпи наведене сметње, његов квалитет живота и благостање утицали су на штету његовог приватног живота на начин који није био само последица његовог лишења слободе. Жалба подносиоца представке односила се на аспекте који су превазилазили контекст његових затворских услова као таквих и који се, осим тога, тичу јединог „животног простора“ који је подносилац имао на располагању неколико година. У том смислу је и члан 8. применљив у овом случају.¹⁹⁰

Подносилац представке у случају *Dzemyuk v. Ukraine*, живео је у селу без централизованог водоснабдевања, а за потребе домаћинства је користио воду из бунара који се пунио подземним водама. Локална власт је 2000. године одлучила да сагради гробље на суседној парцели земљишта, око 40 метара од његове куће. Подносилац представке је покренуо поступак тражећи поништење те одлуке и затварање гробља. Суд је 2003. године усвојио захтев и наредио затварање гробља, али његова одлука није извршена. У међувремену, бактериолошка анализа воде из бунара подносиоца представке у 2008. години показала је да је индекс бактерије *E. coli* далеко премашио ниво дозвољен законом.

Суд напомиње да су постављање и коришћење гробља на више начина били незаконити: прекршени су прописи о животној средини; закључци надлежних за заштиту животне средине су занемарени; коначне и обавезујуће судске одлуке никада нису биле извршене и нису предузете мере за заштиту здравља и животне средине у погледу загађене воде.¹⁹¹

Загађење пијаће воде имамо и у случају *Otgon v. the Republic of Moldova* где је утврђено да су се подносиатељка представке, њена ћерка и све комшије, које се снабдевају водом из исте водоводне цеви били заражени дизентеријом. Разлог томе је канализациона цев која је цурила, а њен садржај се улио у напуклу водоводну цев која се налази испод ње. Пред молдавским судовима је вођен поступак за накнаду штете, међутим подносиатељка представке није била задовољна досуђеним износом накнаде, који нији био сразмеран њеном губитку.

Суд примећује да странке нису оспориле закључке домаћих судова о кршењу права подносиатељке представке од стране државне компаније. Узимајући у обзир приложени материјал, Суд налази да је дошло до мешања у права подносиатељке, гарантованог чланом 8. Конвенције, од када је на њен физички интегритет утицала

¹⁹⁰ Case 6586/03, *Brândușe v. Romania*

¹⁹¹ Case 42488/02, *Dzemyuk v. Ukraine*, para. 92.

нездрава животна средина. Процењујући да ли су молдавске власти испуниле своју позитивну обавезу према тој одредби, Суд примећује да су домаћи судови по правном леку, утврдили одговорност компаније и доделили одштету. Без изричитог ослањања на Конвенцију, али упућивања на болничко лечење и физичке и душевне патње које су проузроковане подносиоцима, пресуде тих судова би се могле тумачити на начин да заправо представљају кршење права из члана 8. подносиоцке представке.¹⁹²

У предмету *Cuenca Zarzoso v. Spain* реч о буци из оближњих дискотека коју је трпео подносилац представке. Суд примећује да мере које је држава предузела нису биле довољне у овом конкретном случају. Прописи о заштити загарантованих права мало служе ако се не спроводе на прописан начин и Суд мора да понови да је Конвенција намењена заштити делотворних права, а не привидних. Суд је више пута наглашавао да постојање система санкција није довољно ако се он не примењује благовремено и ефикасно. У овом случају, смањење броја прекорачења законског нивоа децибела на дневном нивоу и административне санкције које је наложило Градско веће не могу се сматрати довољним мерама. Чињенице показују да је подносилац представке претрпео озбиљно кршење права на поштовање свог дома као резултат неуспеха власти да предузму мере за решавање ноћних узнемиравања. Суд је пропознао да је раније одлучивао у веома случном случају *Moreno Gómez v. Spain* (по. 4143/02), и да подносилац представке у овом случају живи у истој акустично засићеној зони као и гђа Морено Гомез, само неколико метара даље, а што је довољан доказ о последицама које је бука проузроковала здрављу.¹⁹³

Наведени случајави нам показују да се пред Европским судом за људска права у највећем броју предмета, повреда права на здраву животну средину штити кроз члан 8. којим је гарантовано право на поштовање приватног и породичног живота. Суд је пружао заштиту подносиоцима представки од различитих извора угрожавања животне средине који могу да потичу од индустријских активности, непријатних мириса са депонија, загађења пијаће воде, као и прекомерне буке. У случају *Otgon v. the Republic of Moldova* Суд је закључио да би се пресуде националних судова могле тумачити на начин да заправо представљају кршење права из члана 8.¹⁹⁴, што када је реч о висини накнаде за претрпљену штету, може бити путоказ судовима да у будућим предметима у

¹⁹² Case 22743/07, *Otgon v. the Republic of Moldova*, para. 17.

¹⁹³ Case 23383/12, *Cuenca Zarzoso v. Spain*, para. 51, 53.

¹⁹⁴ Case *Otgon v. the Republic of Moldova*, *op. cit.*

којима се утврди повреда права на здраву животну средину, досуђују правичнију накнаду.

5.5. Слобода изражавања и право на здраву животну средину

У случају *Steel and Morris v. the United Kingdom* подносиоци представке наводе да им је угрожено право на информисање, а у вези са наводима о McDonald's-у, односно квалитету његове хране, правима радника, мучењем животиња. Подносиоци су чланови удружења лондонског Greenpeace-а, који није повезан са Greenpeace International-ом.

Влада је истакла да подносиоци представке нису новинари и да стога не би требало да имају висок ниво заштите који се пружа новинарима у складу са чланом 10. Суд, међутим, сматра да у демократском друштву чак и мале и неформалне кампање, попут лондонског Greenpeace-а, морају бити у могућности да ефикасно наставе своје активности и да постоји снажан јавни интерес за омогућавање таквим групама и појединцима, да изван општеприхваћеног тока ствари, допринесу јавној расправи ширењем информација и идеја о питањима од општег јавног интереса, као што су здравље и животна средина.¹⁹⁵ Овакав став Суда је оправдан, јер се грађанима путем јавног информисања омогућава да сазнају какав је квалитет хране коју конзумирају, што им оставља могућност избора. На овај начин се и компаније које се баве производњом и продајом хране, услед друштвене контроле, могу принудити да пређу на еколошки прихватљиву производњу.

5.6. Право на делотворни правни лек и право на здраву животну средину

У случају *Hatton and Others v. the United Kingdom* подносиоци представке наводе повреду чл. 8. Конвенције, проузроковану Шемом летова из 1993. године, аеродрома Хитроу, јер због ноћних летова немају миран сан. Подносиоци представке сматрају и да им је ускраћено право на делотворни правни лек предвиђено чл. 13. Конвенције.

Суд примећује да се у поступку судског преиспитивања могло утврдити да је Шема летова из 1993. била незаконита, јер је јаз између владине политике и праксе био превелик. Међутим, јасно је, како је констатовало Веће, да је обим преиспитивања од стране домаћих судова био ограничен на класичне енглеске јавноправне концепте, као што су ирационалност, незаконитост и очигледна ирационалност, и тада није (тј. пре ступања на снагу Закона о људским правима из 1998. године) допуштао разматрање, да ли тражено повећање ноћних летова према Шеми из 1993. године представља оправдано ограничење права на поштовање приватног и породичног живота или домова

¹⁹⁵ Case 68416/01, *Steel and Morris v. the United Kingdom*, para. 89.

оних који живе у близини аеродрома Хитроу. У таквим околностима, Суд сматра да обим преиспитивања од стране домаћих судова у овом случају није био довољан да би се усагласио са чланом 13.¹⁹⁶

5.7. Заштита имовине и право на здраву животну средину

Случај *Dimitar Yordanov v. Bulgaria* односио се на штету на имовини коју је подносиоцу представке проузроковао рудник угља који је почео са радом у близини његове куће. Подносилац представке је након две године чекања на нову парцелу у накнаду, отказао поступак код локалних власти и остао у кући, док је рудник почео да ради и постепено се ширио. Рудник је у најближој околини деловао на удаљености од 160-180 метара од његове куће, а угаљ се вадио минирањем. Пукотине су се појавиле на зидовима куће, а помоћни објекти су се урушили. Подносилац се иселио из своје куће 1997. године, сматрајући је превише опасном за останак, а 2001. године је покренуо судски поступак против рударске компаније, тражећи надокнаду штете нанете његовој имовини. Суд је утврдио да је нанесена озбиљна штета његовој имовини и да су детонације у оближњем руднику изведене унутар тампон простора од 500 метара, кршећи домаће законе. Међутим, судови су 2007. закључили да нема доказа о повезаности рударских активности и штете.

Чињеница да је рударска компанија била правно лице одвојено од државе, не може бити пресудна да се одбаци непосредна одговорност државе на основу Конвенције. Стране нису пружиле никакве информације о обиму државног надзора и контроле компаније у релевантно време. Од значаја је то што се компанија није бавила обичним комерцијалним послом, већ је деловала у строго регулисаној области која подлеже захтевима заштите животне средине, здравља и безбедности. Ситуација, која је довела до тога да подносилац представке напусти своју имовину 1997. године, представљала је мешање државе у његову имовину у смислу члана 1 Протокола бр. 1.¹⁹⁷

Уколико сагледамо постојећу праксу Европског суда за људска права, можемо уочити велики број предмета који се односе на право на здраву животну средину. Ранији предлози да се усвоји додатни протокол којим би се гарантовало ово право сада се чине у потпуности оправданим.¹⁹⁸ На тај начин би се омогућила хармонизација

¹⁹⁶ Case 36022/97, *Hatton and Others v. the United Kingdom*, para. 141-142.

¹⁹⁷ Case 3401/09, *Dimitar Yordanov v. Bulgaria*, para. 60-61.

¹⁹⁸ Године 1973. на конференцији министара Савета Европе предложено је да се у Конвенцију уврсти право на животну средину, што ипак није довело до успеха. Парламентарна скупштина је 2003. године препоручила усвајање протокола уз Конвенцију којим се утврђује право на животну средину; Ole W. Pedersen, *The Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of*

еколошког права на подручју ширем од Европске Уније и лакше сналажење у богатој пракси Европског суда. Постојећи акти Савета Европе су често у виду препорука којима недостаје правна снага, а Европски суд не утврђује да ли је учињена повреда Конвенција којима се штити животна средина, ваћ само повреду Европске конвенције. На овај начин би право на здраву животну средину добило непосредну заштиту, без подвођења под велики број других одредаба Конвенције, чиме би се омогућила његова потпунија и боља заштита.

Пресуде Европског суда за људска права и одлуке Уставног суда Србије се разликују у погледу заштите права на здраву животну средину. Уставни суд је свега у једној одлуци по уставној жалби утврдио повреду права на здраву животну средину, а у истом предмету се одлучивало и о повреди права на правично суђење. И Европски суд штити право на здраву животну средину у контексту повреде права на правично суђење, међутим највећи број његових пресуда којима се штити наведено право, обухваћен је чланом 8. тј. правом на поштовање приватног и породичног живота. У пракси Европског суда до сада није било пресуда којима би се утврдило да је Република Србија повредила право на здраву животну средину. Ово је разумљиво с обзиром на мали број одлука Уставног суда у овој материји.

ЗАКЉУЧАК

Право на здраву животну средину је једно од најзначајнијих људских права. Проблем заштите животне средине и остваривања права на здраву животну средину превазилази националне границе, и у том смислу, међународна заједница би требало да уложи више воље и енергије у решавању ових проблема. Усвојена решења, макар и форми препорука би требала да буду водичи државама како да поступају и да њихова примена у пракси буде континуирана и доследна.

Можемо рећи да је право на здраву животну средину скуп различитих грађанских, процесних, социјалних и економских компоненти у садржинском смислу, а у смислу временског тренутка од кога почиње његова правна заштита, право на здраву животну средину припада трећој генерацији људских права. Из саме природе права на здраву животну средину произилази да је законско регулисање неопходно јер животна средина је широк појам који у себи садржи елементе који су својствени њој самој, попут воде, ваздуха, земљишта, биљака, животиња и осталог живог и неживог света. Локална самоуправа би морала да посвети нарочиту пажњу заштити животне средине, јер еколошки проблеми у самом почетку увек имају локални карактер, односно избијају на ужем подручју, а касније се могу проширити и захтевати интервенцију државе, односно аутономне покрајине.

Велики број устава предвиђа заштиту овог права, често различитим језичким формулацијама, али увек са тежњом истој вредности, животној средини погодној за постојање и развој човека. Уставна решења у државама чланицама бивше СФРЈ су у великој мери слична оним садржаним у Уставу Републике Србије. Највећа разлика постоји у Уставу Словеније који гарантује право на пијаћу воду и заштиту животиња, а Устав Хрватске штити таксативно наведена природна добра и вредности од посебног еколошког значаја. Пракса уставних судова у овој материји постоји само у Словенији и Македонији, што би пре могло да укаже да су грађани заинтересованији да траже заштиту неких других права, него да у стварности заиста нема ни једне повреде права на здраву животну средину. Уколико неки устав не садржи уставну гаранцију о животној средини то свакако не мора да значи да се та заштита у пракси не остварује. Од квалитетне законске регулативе и добре праксе државних органа зависи и заштита животне средине.

Уставом, као правним актом највише правне снаге, пружа се почетна и последња заштита праву на здраву животну средину у једном правном систему. Почетна у смислу

уставног гарантовања овог права, јер се право на здраву животну средину налази у документу највеће правне снаге, а на основу Устава законодавац касније ближе регулише ово право, а последња јер је Уставом установљен Уставни суд, као чувар Устава, и он представља последњу заштиту када је реч о оцени уставности и законитости општих правних аката и заштити људских права, односно права на здраву животну средину.

У пракси Уставног суда Србије, у поступку оцене уставности и законитости општих правних аката, процентуални однос иницијатива и предлога доводи до закључка да је Суд у највећем броју предмета одлучивао на основу иницијативе за покретање поступка, што је последица чињенице да право на иницијативу има свако физичко и правно лице, а право на предлог ограничен број предлагача. Поступање јединица локалне самоуправе приликом доношења одлука о накнади за заштиту и унапређење животне средине, могло би нас довести до закључка да постоји проблем недовољно обученог кадра, погрешног тумачења закона и постављања економских интереса на првом месту. Својим одлукама локалне самоуправе довеле су у питање поштовање права на доступност информација и учешће јавности у доношењу одлука у еколошким питањима, гарантованог Архуском конвенцијом.

У поступку по уставној жалби, Уставни суд је само у једном предмету утврдио повреду права на здраву животну средину у вези са правом на правично суђење. Правни акти којима је извршена повреда права су пресуде судова. Ова чињеница је разумљива, ако се има у виду да су судови одлучивали по десет и више година, што представља довољно дуг период да суд својим пасивним понашањем омогући нарушавање права на здраву животну средину. Скромној пракси Уставног суда у овој материји доприноси и уопштена Уставна регулација, јер се чињенично стање може подвести под неку другу правну норму, којом се ближе уређује. У предстојећим променама Устава, требало би уврстити читав сет еколошких права, чиме би се утицало на даљи развој правне заштите животне средине.

Уколико сагледамо постојећу праксу Европског суда за људска права, можемо уочити велики број предмета који се односе на право на здраву животну средину. Ранији предлози да се усвоји додатни протокол којим би се гарантовало ово право сада се чине у потпуности оправданим. На тај начин би се омогућила хармонизација еколошког права на подручју ширем од Европске Уније и лакше сналажење у богатој пракси Европског суда. Постојећи акти Савета Европе су често у виду препорука којима недостаје правна снага, а Европски суд не утврђује да ли је учињена повреда

Конвенција којима се штити животна средина, ваћ само повреду Европске конвенције. На овај начин би право на здраву животну средину добило непосредну заштиту, без подвођења под велики број других одредаба Конвенције, чиме би се омогућила његова потпунија и боља заштита.

Пресуде Европског суда за људска права и одлуке Уставног суда Србије се разликују у погледу заштите права на здраву животну средину. И Европски суд штити право на здраву животну средину у контексту повреде права на правично суђење, међутим највећи број његових пресуда којима се штити наведено право, обухваћен је чланом 8. тј. правом на поштовање приватног и породичног живота. У пракси Европског суда до сада није било пресуда којима би се утврдило да је Република Србија повредила право на здраву животну средину, што је последица малог број одлука Уставног суда у овој материји.

На држави лежи највећа одговорност за заштиту животне средине. Држава је та која улаже средства за заштиту и унапређење животне средине, а притом треба настојати и да се код грађана подигне еколошка свест како би допринели њеној заштити. Уосталом животну средину треба схватити и третирати као вредност за себе, пружити јој заштиту и уживати у њеним вредностима, јер њеним нарушавањем доводимо у питање и сопствени опстанак.

ЛИТЕРАТУРА

1. Батавेलјић Драган, Лутовац Митар, Непоштовање људских права на крају хх и на почетку ххI века, *Људска права – између идеала и изазова садашњости*, Зборник радова Правни факултета Универзитета у Приштини, 2016, стр. 651-664;
2. Блажић Миња, Право на здраву животну средину као људско право; у Дреновак-Ивановић Мирјана (ур.), *Заштита животне средине у законодавству и пракси*, Београд, 2015, стр. 17-24;
3. Божић Ирена, Животна средина – право и заштита, *Људска права – између идеала и изазова садашњости*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини, 2016, стр. 777-792;
4. Boyd R. David, The Implicit Constitutional Right to Live in a Healthy Environment, *RECIEL*, vol. 20. no. 2. 2011, pp. 171-179.
5. Boyle Alan, Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment, *Fordham Environmental Law Review*, No. 3, Vol. 18, pp. 471-511;
6. Bratspies Rebecca, Do We Need a Human Right to a Healthy Environment?, *Santa Clara Journal of International Law*, No. 1, Vol. 13, pp. 31-69;
7. Цветић Раденка, Заштита животне средине – померање тежишта ка заштитном објекту, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4, Vol. XLVII, стр. 117-129;
8. Човић Ана, Утицај загађеног ваздуха на човека и климатске промене, *Годишњак Факултета правних наука*, Бања Лука, бр. 7, Vol. VII, стр. 251-259;
9. Ћупић Данило, *Оцена уставности аката и радњи судске власти*, Београд, 2014, Правни факултет Универзитета у Београду;
10. Дреновак-Ивановић Мирјана, Уставноправна заштита права на здраву животну средину и измене уставног оквира; у: Лилић Стеван (ур.), *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије*, Београд, 2017, стр. 216-231;
11. Jankuv Juraj, Protection of Right to Environment in International Public Law, *International and Comparative Law Review*, 2019, No. 1, Vol. 19, pp. 146-171;
12. Kolednjak Marijana, Šantalab Martina, Ljudska prava treće generacije, *Tehnički glasnik*, br. 3, Vol. VII, 2013, стр. 322-328;
13. Комненић Душанка, Архуска конвенција – нови приступ заштити животне средине, *Правни записи*, бр. 1, Vol. III, Правни факултет Универзитета Унион, стр. 153-176;
14. May R. James, Constituting Fundamental Environmental Rights Worldwide, *Pace Environmental Law Review*, No.1, Vol. XXIII, pp. 113-182;
15. Манојловић Саво, Уставна жалба у Републици Србији – нормативни и практични изазови, *Хармониус*, бр. 1, Vol. II, стр. 137-156;
16. Михаиловић Андреа, Право на здраву животну средину као интергенерацијски феномен, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, Vol. LXVI, стр. 236-255;
17. Микић Владимир, Заштита животне средине у упоредном уставном прегледу; у: Чавошки Александра, Кнежевић Бојовић Ана (ур.), *Екологија и право*, Институт за упоредно право Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2012, стр. 212-229;
18. Младенов Маријана, *Право на одговарајућу животну средину као основно људско право*, Нови Сад, 2017, Правни факултет Универзитета у Новом Саду;

19. Мухаремовић Махир, Заштита темељних људских права пред међународним инвестицијским арбитражама кроз посебан осврт на право на воду, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 82, Vol. LVIII, стр. 183-206;
20. Настић Маја, Одлучивање Уставног суда Србије у поступку по уставној жалби, *Правни живот: лист за правна питања и праксу*, бр. 12/2018, Vol. LXVII, стр. 521-537;
21. Настић Маја, Компаративна анализа европског и система заштите људских права у поступку по уставној жалби, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 63, Vol. LXIII, стр. 243-260;
22. Настић Маја, Уставно регулисање права на здраву животну средину; у: Димитријевић Предраг, Стојановић Наташа (ур.), *Екологија и право : тематски зборник радова*, Ниш, 2011, стр. 209-223;
23. Настић Маја, Превентивна контрола уставности – упоредна искуства и могућност примене према Уставу Србије, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 56, Vol. LVI, стр. 153-173;
24. Ненадић Боса, Особености контроле уставности закона у Републици Србији - у светлу новог устава; у: Петровић Милан (ур.), *Зборник радова Правног факултета у Нишу - тематски број: Изградња правног система Републике Србије*, Ниш 2007, стр. 59-87;
25. Николић Душан, Правци развоја права животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 82, Vol. LVIII, стр. 61-80;
26. Орловић Слободан, Право на живот у уставу – еколошки угао, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Vol. XLVIII, стр. 161-175;
27. Пајванчић Маријана, Еколошка права као људска права - уставне гаранције; у: Димитријевић Предраг, Стојановић Наташа (ур.), *Екологија и право : тематски зборник радова*, Ниш, 2011, стр. 199-207;
28. Пајванчић Маријана, Уставна заштита људских права, Нови Сад, 2011, Правни факултет у Новом Саду;
29. Пајванчић Маријана, *Коментар Устава Републике Србије*, Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2009;
30. Пејић Ирена, Гаранције људских права у националном поретку: уставносудска заштита; у: Радивојевић Зоран (ур.), *Уставне и међународне гаранције људских права*, Ниш, 2008, стр. 261-274;
31. Пејић Ирена, Уставносудска контрола и карактер уставног спора; у: Петрушић Невена (ур.), *Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем републике Србије*, Ниш, 2008 стр. 131-138;
32. Polycarp Amechi Emeka, Promoting socio-economic development through constitutional environmentalism in Africa: some reflections on the transnational impacts of the South African environmental rights jurisprudence, *International Journal of Law and Policy Review (IJLPR)*, No.1, Vol. VI, pp. 1-29;
33. Поповић Славољуб, О праву заштите животне средине (или о еколошком праву), *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 16, Vol. XVI, стр. 25-35;
34. Porena Daniele, Constitutional protection of the environment: evolution in Europe between anthropocentrism and ecocentrism / the Italian case, *Revista Eletrônica Direito e Política*, Programa de Pós-Graduação *Stricto Sensu* em Ciência Jurídica da UNIVALI, Itajaí, No.1, Vol. 5, 2010, pp. 296-306;
35. Прица Милош, О појму и правном карактеру одрживог развоја: да ли постоји еколошко право? *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 67, Vol. LIII, стр. 291-318;

36. Рабасовић Мирослав, *Право на здраву животну средину као основно људско право*, Београд, 1986, Правни факултет Универзитета у Београду;
37. Симовић Дарко, Да ли је уставна жалба делотворно правно средство? - Осврт на десет година примене Устава Србије од 2006. године; у: Симеуновић-Патић Биљана (ур.), *Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави*, Београд, том 1, 2017, стр. 95-110;
38. Симовић Дарко, Уставна жалба – теоријскоправни оквир, *Анали Правног факултета у Београду*, бр.1, Vol. LX, стр. 203–223;
39. Славнић Љиљана, Право на здраву животну средину – оствариво право или прокламација Устава Србије, *Правни живот: лист за правна питања и праксу*, бр. 9/2012, Vol.LXI, стр. 613-628;
40. Стојановић Драган, Да ли и како реформисати Уставни суд?, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 78, Vol. LVII стр. 31-46;
41. Стојановић Драган, *Уставно судство: Уставни суд Републике Србије*, Ниш, 2017.
42. Стојановић Драган, Уставносудско испитивање судских одлука, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр. 74, Vol. LV, стр. 35-52;
43. Стојановић Драган, Уставни суд у светлу интерпретативних одлука у нормативној контроли, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 72, Vol. LV, стр. 37-54;
44. Стојановић Драган, Покретање нормативне контроле права у европском моделу уставног правосуђа, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 67, Vol. LIII, стр. 59-78;
45. Sweet S. Alec, Constitutional Courts and Parliamentary Democracy, *West European Politics*, No. 1, Vol. XXV, pp. 77-100;
46. Шкулић Милан, Право на здраву животну средину као људско право; у: Матић Марина, Мракић Вања, Трајковић Данијела, Чавошки Александра, Шкулић Милан (ур.), *Приручник за заштиту животне средине*, Београд, 2011, стр. 95-104;
47. Шогоров-Вучковић Јелена, Право животне средине и уставне норме, *Правни живот: лист за правна питања и праксу*, бр. 9/2018. Vol. LXVII, стр. 403-410;
48. Тодић Драгољуб, Статус Републике Србије у савременим међународним уговорима у области животне средине и устава (1974-2006), *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 79, Vol. LVII, стр. 331-350.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ:

1. Additional Protocol to the American Convention on human rights in the area of economic, social and cultural rights "Protocol of San Salvador", 1988; 11.01.2020. <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html>
2. African Charter on Human and Peoples' Rights, 1981; 11.01.2020. <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49>
3. <http://infolokal.rs/podneta-ustavna-zalba-zbog-zrenjaninske-vode/> 02.12.2019.
4. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
5. Pedersen W. Ole, *The Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law*, European Public Law vol. 16. no. 4. (2010); преузето 12.05.2020. <https://www.researchgate.net/publication/228294860>
6. Ustavni sud Republike Hrvatske, <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf> 22.01.2020.
7. Конвенција за заштиту људских права и основних слобода Рим, 4. новембра 1950. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

8. Основни закон Федералне Републике Немачке од 1949. са амандманима од 2019; 05.05.2020. <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
9. Преглед рада Уставног суда у 2019. години; 21.03. 2020. http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4_2019.pdf
10. Устав Албаније од 1998. са амандманима од 2016; 17.03.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016.pdf?lang=en
11. Устав Алжира од 1989. са амандманима од 2016; 14.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Algeria_2016.pdf?lang=en
12. Устав Белорусије од 1994. са амандманима од 2004; 17.03.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Belarus_2004.pdf?lang=en
13. Устав Бугарске од 1991. са амандманима од 2015; 17.03.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2015.pdf?lang=en
14. Устав Вијетнама од 1992. са амандманима од 2013; 15.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Socialist_Republic_of_Vietnam_2013.pdf?lang=en
15. Устав Грчке од 1975. са амандманима од 2008; 18.03.2020. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dceба27с8/001-156%20aggliko.pdf>
16. Устав Доминиканске Републике од 2015. 18.02.2020; https://www.constituteproject.org/constitution/Dominican_Republic_2015.pdf?lang=en
17. Устав Египта из 2014. са амандманима из 2019. године; 15.03.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Egypt_2019.pdf?lang=en
18. Устав Индије од 1949. са амандманима од 2019; 21.04.2020. <http://legislative.gov.in/sites/default/files/COI-updated.pdf>
19. Устав Италије од 1947. са амандманима од 2012; 07.05.2020. http://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg18/file/repository/relazioni/libreria/novita/XVII/COST_INGLESE.pdf
20. Устав Кине од 1982. са амандманима од 2018; 21.04.2020. <https://npcobserver.files.wordpress.com/2018/12/PRC-Constitution-2018.pdf>
21. Устав Конга од 2015; 11.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Congo_2015.pdf?lang=en
22. Устав Литваније од 1992. са амандманима од 2019; 17.03.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2019.pdf?lang=en
23. Устав Мађарске од 2011. са амандманима од 2018. године, 20.12.2019. http://hunconcourt.hu/uploads/sites/3/2018/11/thefundamentallawofhungary_20181015_fin.pdf
24. Устав Мексика од 1917. са амандманима од 2015; 17.01.2020. <https://www2.juridicas.unam.mx/constitucion-reordenada-consolidada/en/vigente>
25. Устав Намибије од 1990. са амандманима од 2014. 11.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Namibia_2014.pdf?lang=en
26. Устав Нигера од 2010. са амандманима од 2017; 11.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Niger_2017.pdf?lang=en
27. Устав Парагваја од 1992. са амандманима од 2011; 11.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Paraguay_2011.pdf?lang=en
28. Устав Пољске од 1997; 05.05.2020. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>
29. Устав Руанде од 2003. са амандманима од 2015; 11.05.2020. https://www.constituteproject.org/constitution/Rwanda_2015.pdf?lang=en

30. Устав Руске федерације од 1993. са амандманима од 2014; 05.05.2020.
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/
31. Устав Свазиленда од 2005; 18.02.2020;
https://www.constituteproject.org/constitution/Swaziland_2005.pdf?lang=en
32. Устав Словачке од 1992. са амандманима од 2019; 20.12.2019.
<https://www.ustavnysud.sk/ustava-slovenskej-republiky>
33. Устав Француске од 1958. са амандманима од 2008; 07.05.2020.
http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#node_9440
34. Устав Шпаније од 1978. са амандманима од 2011; 05.05.2020.
<http://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html?lang=en>
35. Уставни суд Републике Северне Македоније, http://ustavensud.mk/?page_id=4869 22.01.2020.
36. Уставни суд Републике Словеније <https://www.us-rs.si/> 25.01.2020.
37. Уставни суд Републике Србије <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>
38. Уставни суд Републике Српске, <http://www.ustavnisud.org/> 22.01.2020.
39. Уставни суд Црне Горе, <http://www.ustavnisud.me/ustavnisud/arhiva.php> 22.01.2020.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ

1. Case 68416/01, *Steel and Morris v. the United Kingdom*, Judgment of 15 February 2005, ECHR;
2. Case 14350/05, 15245/05 and 16051/05, *Özel and Others v. Turkey*, Judgment of 17 November 2015, ECHR;
3. Case 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, *Budayeva and Others v. Russia*, Judgment of 20 March 2008, ECHR;
4. Case 16798/90, *López Ostra v. Spain*, Judgment of 9 December 1994, ECHR;
5. Case 22743/07, *Otgon v. the Republic of Moldova*, Judgment of 25 October 2016, ECHR;
6. Case 23383/12, *Cuenca Zarzoso v. Spain*, Judgment of 16 January 2018, ECHR;
7. Case 3401/09, *Dimitar Yordanov v. Bulgaria*, Judgment of 6 September 2018, ECHR.
8. Case 36022/97, *Hatton and Others v. the United Kingdom*, Judgment of 8 July 2003, ECHR;
9. Case 36220/97, *Okyay and Others v. Turkey* Judgment of 12 July 2005, ECHR;
10. Case 38427/05, *Elefteriadis v. Romania*, Judgment of 25 January 2011, ECHR;
11. Case 42488/02, *Dzemyuk v. Ukraine*, Judgment of 4 September 2015, ECHR;
12. Case 46117/99, *Taşkın and Others v. Turkey*, Judgment of 10 November 2004, ECHR;
13. Case 48939/99, *Öneryildiz v. Turkey*, Judgment of 30 November 2004, ECHR;
14. Case 49230/07, *L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium*, Judgment of 24 February 2009, ECHR;
15. Case 55723/00, *Fadeyeva v. Russia*, Judgment of 9 June 2005, ECHR;
16. Case 6586/03, *Brândușe v. Romania*, Judgment of 7 April 2009, ECHR;
17. Odluka Ustavnog suda Slovenije U-I-80/04-23 од 24. 11. 2005.
18. Билтен Уставног суда за 2017. годину, Београд, 2019, *ЈП Службени гласник*
19. Закон о забрани изградње нуклеарних електрана у Савезној Републици Југославији, *Службени лист СРЈ*, број 12/95 и *Службени гласник РС*, број 85/05)
20. Закон о потврђивању конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/09.

21. Закон о уставном суду, *Сл. гласник РС*, бр. 109/2007, 99/2011, 18/2013-одлука УС, 103/2015 и 40/2015-др. закон)
22. Закон о шумама, *Сл. гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 89/2015 и 95/2018 - др. закон
23. Одлука Уставног суда IУз-1575/2010. од 20.04.2011.
24. Одлука Уставног суда IУз-353/2009. од 10.07.2012.
25. Одлука Уставног суда IУо-1176/2010. од 26.12.2012.
26. Одлука Уставног суда IУо-1256/2010. од 20.12.2012.
27. Одлука Уставног суда IУо-1537/2010. од 12.12.2012.
28. Одлука Уставног суда IУо-338/2013. од 20.03.2014.
29. Одлука Уставног суда IУо-360/2009. од 05.12.2013.
30. Одлука Уставног суда IУо-49/2009. од 29.03.2012.
31. Одлука Уставног суда Македоније У.бр.136/2016-1 од 5.07. 2017.
32. Одлука Уставног суда Уж-1198/2008. од 03.03.2011.
33. Одлука Уставног суда Уж-1424/2008. од 31.03.2011.
34. Одлука Уставног суда Уж-2945/2013. од 23.12.2015.
35. Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама, *Службени лист СЦГ*, бр. 6/03
36. Устав Републике Северне Македоније од 1991. *Службен весник на РМ*, бр. 52/91, 1/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 3/09 и 13/09-испр. 49/11 и 6/19
37. Устав Републике Словеније од 1991. *Uradni list RS*, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a
38. Устав Републике Србије од 1990. године, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 1/1990,
39. Устав Републике Србије од 2006. године, *Сл. Гласник РС*, бр. 98/2006
40. Устав Републике Српске од 1992. *Службени гласник Републике Српске*, бр. 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11 и *Сл. гласник БиХ*, бр. 73/19 – одлука УС БиХ
41. Устав Републике Хрватске од 1990, *Redakcijski pročišćen tekst "Narodne novine"* бр. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10 i 5/14.
42. Устав СФРЈ од 1974, *Службени лист СФРЈ*, бр. 9/74
43. Устав Црне Горе од 2007. *Сл. лист ЦГ*, бр. 1/2007 и 38/2013 - Амандмани I-XVI

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

УСТАВНА ЗАШТИТА ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Заштита права на здраву животну средину, највишим правним актом у Републици Србији, представља несумњив показатељ да је реч о једном од најзначајнијих људских права. Право на здраву животну средину представља основно и општељудско право које припада свакоме. Да би се несметано остваривало, наспрам њега стоји дужност и одговорност чувања и побољшања животне средине. Здрава животна средина је предуслов за остваривање великог броја људских права у њиховом пуном обиму.

У овом раду право на здраву животну средину ћемо сагледати кроз Устав Републике Србије из 2006. године, критику начина на који је гарантовано, као и кроз уставе других држава. Осврнућемо се и на уставне гаранције права на пијаћу воду, неопходног елемента животне средине за постојање човека. Предмет анализе биће и одлуке Уставног суда које се односе на изјављене уставне жалбе чији подносиоци траже да се утврди да ли је дошло до повреде њиховог права на здраву животну средину. Уставни суд одлучује и о уставности и законитости општих правних аката, где на посредан начин штити и људска права, што је послужило за разматрање неких одлука. Иако се не гарантује Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године, Европски суд за људска права је тумачењем појединих одредаба Конвенције, пружао заштиту праву на здраву животну средину што ће бити изложено у раду.

Кључне речи: Устав, право на здраву животну средину, уставна жалба, ЕСЉП.

SUMMARY AND KEY WORDS

CONSTITUTIONAL PROTECTION OF THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The protection of the right to a healthy environment, with the highest legal act in the Republic of Serbia, represents an indisputable indicator that it is one of the most significant human rights. The right to a healthy environment is a basic and universal human right which everyone has. To exercise this right without obstructions, the duty and responsibility of environmental protection and enhancement must be fulfilled. A healthy environment is a prerequisite for achieving a large number of human rights to their full extent.

In this paper, the right to a healthy environment is going to be considered through the lens of the Constitution of the Republic of Serbia from 2006, critique of the way in which this right is guaranteed, and other countries' constitutions. The constitutional guarantee of the right to drinking water, an essential environmental element for human existence, is also going to be reflected on. Another subject of analysis is going to be constitutional court decisions pertaining to filed constitutional complaints whose complainants' demands are to determine whether there have been violations of the right to a healthy environment. The constitutional court decides upon the constitutionality and legality of general legal acts whereby it also protects human rights in an indirect way and these cases are also subject to consideration. Despite it not being guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the European Court of Human Rights has, through its interpretation of certain provisions of the Convention, protected the right to a healthy environment as is going to be presented in the paper.

Key words: Constitution, the right to a healthy environment, constitutional complaint, ECHR.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Студент Владимир Тирић рођен је у Нишу 10.08.1994. године. Основну школу и гимназију завршио је у Бабушници. Дипломирао је на Правном факултету Универзитета у Нишу 29.01.2019. године, са просечном оценом 9.73. Школске 2018/2019 године уписао је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, општи смер, ужа јавноправна научна област. Од августа 2019. се налази на стручном оспособљавању у Општинској управи у Бабушници. Служи се енглеским језиком и има основно знање руског језика.